

מפעל משנה תורה

לכל ידידנו ומוקירנו, שלום וברכה

ספר משנה תורה מקיף את החזון של העם היהודי לפרטי פרטיו, באופן שלם המעורר השראה והמוביל את הלומד להכיר את עולמה השלם של היהדות: החל ממעשה בראשית ומעשה מרכבה, דרך חייו של הפרט, חייו של הציבור בארץ, המוסדות המכוננים של העם: המקדש, המשפט והמלוכה, וכלה בתיאור חי של ימות האידיאל.

מפעל משנה תורה מיסודה של ישיבת אור וישועה בשיתוף עם ישיבת תורת החיים הפיקו מהדורה מחודשת של הספר, מדויקת כפי שיצאה מתחת יד הרמב"ם, ללא צנזורה נוצרית וללא שיבושי הגלות, עם מפתחות כדי לפתוח שערים שכל אדם מישראל יוכל להכיר את החזון היהודי הכה דרוש לכל יהודי. **אנו מאמינים שמהדורה מדויקת זו חובה שתהיה בכל בית יהודי, בדיוק כפי שחפץ הרמב"ם.**

סדרת ביאורי הכיס - שכבר יצאו לאור בשלמות: המדע, אהבה וזמנים, וספרונים נוספים של "לקראת מקדש" ו"פרקי צדקה" - עם הנוסח המדויק, כותרות הפרקים והביאור התמציתי, הולכת ונפוצה. התגובות מעודדות ביותר. נשמח אם תוכלו לסייע בכל דבר שתראו לנכון: בין בהגהה, עריכה או עיצוב ואיורים (ביחוד להלכות שבת, עירובין וקידוש החודש), בין בתרומה כנדבת לבכם. ניתן גם להקדיש שורה ליקירכם, או אף ספר כיס שלם. **היו שותפים לחזון הגדול שראה הרמב"ם למול עיניו, ובהפצתו לקהלים רחבים.**

בברכה ובהצלחה,

העורכים

מפעל משנה תורה

בהוקרה לידידי המפעל חשון תש"ע

**

רבנו משה בן מימון (הרמב"ם)

משנה תורה, ספר זמנים, הלכות קידוש החודש,

פרקים א-ט

*

מדויק, מנוקד ומבואר

מבאר ועורך ראשי: יוחאי מקבילי

עורכי משנה: ד"ר יחיאל קארה והלל גרשוני

הכין וסידר לדפוס: קובי עציון

איורים: אילן פפיני, יעקב שהם, יוחאי מקבילי

נשמח לקבל תגובות והארות בדוא"ל:

077-4167003 rambam4u@gmail.com,

© כל הזכויות שמורות.

מפעל משנה תורה - זוכה פרס תרבות יהודית לשנת תש"ע

<http://www.mishnetorah.com>

/

נשמח אם תפיצו את הביאור הלאה

נהניתם מהביאור? נשמח לתרומתכם להמשך היצירה

<http://www.mishnetorah.com/shop/details.php?id=25>

רוצים להוסיף ביאורים משלכם? צרו עמנו קשר, וקבלו

ללא תמורה את הנוסח המדויק ביותר!

הנוסח מדויק עפ"י כתבי היד המשובחים ביותר, ומסתמך בראש על עבודתו המפוארת של הרב יוסף קאפח זצ"ל, על עבודת הרב רבינוביץ שליט"א, ועל עבודת מכון ממרא, חילופי הנוסח במהדורת פרנקל ועיון בכתבי יד מעולים. הביאור – עבודת ליקוט ועריכה של הרמב"ם עצמו מכתביו האחרים, ופרשני הרמב"ם והתלמוד. **אי אפשר ללמוד קידוש החודש מתוך מהדורת וילנא הנפוצה בכל מקום, מפאת השיבושים הקשים שבה.**

הַלְכוֹת קְדוּשַׁת הַחֹדֶשׁ

מִצְוֹת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא לַחֲשֹׁב וְלִידַע וְלִקְבַּע בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא תַחֲלַת כָּל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ מִחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה. וּבְאוֹר מִצְוָה זוֹ בְּפָרְקִים אֵלּוּ.

פָּרָק רִאשׁוֹן

הַחֹדֶשׁ וּמִצְוֹת חִידוּשׁוֹ

שְׁנַת הַחֲמֵה וּשְׁנַת הַלְּבָנָה

א חֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה הֵם חֻדְשֵׁי הַלְּבָנָה, שְׁנֵאמַר: "עֲלַת חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ" (במדבר כח, יד), וְנֵאמַר: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם רֹאשׁ חֻדְשִׁים" (שמות יב, ב); כִּךְ אָמְרוּ חֻכְמֵי: הִרְאָה לוֹ הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמִשֶּׁה בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה דְמוֹת לְבָנָה, וְאָמַר לוֹ: כִּזֶּה רְאָה וְקִדַּשׁ. וְהַשָּׁנִים שְׁאֵנוּ מְחֻשְׁבִּין הֵן שְׁנֵי הַחֲמֵה, שְׁנֵאמַר: "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב" (דברים טז, א).

ב וְכַמָּה יִתְרֶה שְׁנַת הַחֲמֵה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה? קְרוֹב מְאֹד עֶשֶׂר יוֹם. לְפִיכֵךְ, כְּשִׁיתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֵפֶת הַזֹּאת כְּמוֹ שְׁלֹשִׁים יוֹם אוֹ פָחוֹת מֵעֵט אוֹ יֵתֵר מֵעֵט – מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ אֶחָד, וְעוֹשִׂין אוֹתָהּ הַשָּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֹדֶשׁ, וְהִיא הַנִּקְרָאת 'שְׁנָה מְעַבְרַת'; שְׂאֵי אִפְשָׁר לְהִיֹּת הַשָּׁנָה שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ וְכִךְ וְכִךְ יָמִים, שְׁנֵאמַר:

א) חֻדְשֵׁי הַלְּבָנָה – חוֹדֶשׁ יֵרַח הוּא מִשְׁךְ הַזְּמַן שֶׁהִירַח מְשֻׁלֵּם בּוֹ הַקֶּפֶה אַחַת סָבִיב כְּדוֹר הָאָרֶץ. שְׁנֵאמַר – בְּקִרְבָן עוֹלָה הַמוֹקֵרֵב בְּכָל חוֹדֶשׁ: "זֹאת עֲלַת חֹדֶשׁ בְּחֻדְשׁוֹ, לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה". חוֹדֶשִׁי הַשָּׁנָה הֵם הַמִּתְחַדְּשִׁים, וְאֵין זֶה אֵלָּא בְּלִבְנָה (מֵאֲמֵר הַעִיבוֹר). וְנֵאמַר – שֵׁשׁ לְקַבּוֹעַ עַל פִּי הַרְאִיָּה (עֵשֶׂה קִנָּה): "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה [נִיסָן] לָכֶם רֹאשׁ חֻדְשִׁים, וְנֵאשׁוּן הוּא לָכֶם, לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה". בְּמִרְאֵה הַנְּבוּאָה – הַשְּׂגַת יְדִיעָה מֵה' בְּמִרְאֵה שְׁאֵינוֹ חוֹשֵׁי (מוֹיִנֵי א, ד; ב, מא). שְׁנֵי הַחֲמֵה – שְׁנַת חֲמֵה הִיא מִשְׁךְ הַזְּמַן שֶׁכְּדוֹר הָאָרֶץ מְשֻׁלֵּם בּוֹ הַקֶּפֶה אַחַת סָבִיב הַשֶּׁמֶשׁ. "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעֲשֵׂיתָ פֶסַח לַח' אֶלְהִיךָ, כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֶלְהִיךָ מִמִּצְרָיִם לְעֵלָּה" – מִצְוָה שִׁיחֹל הַפֶּסַח בְּאִבִּיב, שֶׁהוּא זְמַן הַבְּשֵׁלֶת הַשְּׁעוֹרָה. וְעוֹנוֹת הַשָּׁנָה נִקְבָּעוֹת לְפִי מַחֲלָךְ הַשֶּׁמֶשׁ. ב) וְכַמָּה יִתְרֶה שְׁנַת הַחֲמֵה וְכו' – כְּדוֹר הָאָרֶץ מְקִיף אֶת הַשֶּׁמֶשׁ הַקֶּפֶה אַחַת בְּמִשְׁךְ 365 יָמִים וְשֵׁשׁ שְׁעוֹת לַעֲרֹךְ (לְהֵלן ו, ד), זְמַן זֶה נִקְרָא שְׁנַת חֲמֵה. בְּזִמְנָה דוּמָה, 355 יָמִים לַעֲרֹךְ, הִירַח מְקִיף אֶת כְּדוֹר הָאָרֶץ כְּשֵׁתִים-עֶשְׂרֵה עֶמְמִים, וְהֵם הַנִּקְרָאִים חוֹדְשֵׁי לְבָנָה. נִמְצָא שֶׁהַפֶּגַע בֵּין שְׁנַת הַחֲמֵה לְשְׁנַת הִירַח הוּא קְרוֹב מְאֹד עֶשֶׂר יוֹם. וּמֵאַחַר שֶׁהַתּוֹרָה צִוְּתָהּ אוֹתָנוּ לְמַנּוֹת הֵן עַל פִּי חוֹדְשֵׁי הַלְּבָנָה הֵן עַל פִּי שְׁנַת הַחֲמֵה. עֲלֵינוּ לְהוֹסִיף חוֹדֶשׁ אֶחָד בְּכָל שְׁנָתִים אוֹ שְׁלוֹשׁ כְּדִי לְהַשְׁלִים אֶת הַהִפְרָשׁ בֵּינֵהוּ, וְהוּא הַנִּקְרָא חוֹדֶשׁ הַעִיבוֹר. כְּשִׁיתְקַבֵּץ מִן הַתּוֹסֵפֶת הַזֹּאת – כְּשִׁיחִיָּה סֶךְ הַהִפְרָשִׁים. שְׁנָה מְעַבְרַת – בְּהִיקָשׁ לְאִישָׁה מְעוֹבְרַת,

"לְחֻדְשֵׁי הַשָּׁנָה" (שְׁמוֹת יב, ב; בְּמִדְבַר כח, יד) – חֻדְשִׁים אֲתָה מוֹנֶה לְשָׁנָה, וְאֵין אֲתָה מוֹנֶה יָמִים.

סוּגֵי הַחֻדְשִׁים

ג הַלְּבָנָה נִסְתַּרְתָּ בְּכָל חֹדֶשׁ וְחֹדֶשׁ וְאֵינָה נִרְאִית כְּמוֹ שְׁנֵי יָמִים אוֹ פָחוֹת אוֹ יֵתֵר: כְּמוֹ יוֹם אֶחָד קֹדֶם שֶׁתְּדַבֵּק בְּשֶׁמֶשׁ בְּסוּף הַחֹדֶשׁ, וְכְמוֹ יוֹם אֶחָד אַחַר שֶׁתְּדַבֵּק בְּשֶׁמֶשׁ וְתִרְאֶה בְּמַעֲרֵב בְּעָרֵב. וּבְלִיל שֶׁתִּרְאֶה בְּעָרֵב אַחַר שֶׁנִּסְתַּרְתָּ – הוּא תַחֲלַת הַחֹדֶשׁ, וּמוֹנִין מֵאוֹתוֹ הַיּוֹם תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם. וְאִם יִרְאֶה הִירַח לֵיל שְׁלֹשִׁים – יִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ; וְאִם לֹא יִרְאֶה – יִהְיֶה רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ יוֹם אֶחָד וְשְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה יוֹם שְׁלֹשִׁים מִחֻדֶּשׁ שְׁעָבֵר. וְאֵין נִזְקָקִין לִירַח בְּלִיל אֶחָד וְשְׁלֹשִׁים, בֵּין שֶׁנִּרְאֶה בֵּין שֶׁלֹּא נִרְאֶה, שְׂאֵין לָךְ חֹדֶשׁ לְבָנָה יֵתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם.

ד חֹדֶשׁ שִׁיְהִיָּה תִשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם, וְיִרְאֶה הִירַח בְּלִיל שְׁלֹשִׁים – נִקְרָא 'חֹדֶשׁ חֲסֹר'. וְאִם לֹא יִרְאֶה הִירַח, וְיִהְיֶה הַחֹדֶשׁ שְׁעָבֵר שְׁלֹשִׁים יוֹם – נִקְרָא 'חֹדֶשׁ מְעַבֵּר', וְנִקְרָא 'חֹדֶשׁ מְלֵא'. וְיִרַח שִׁירְאֶה בְּלִיל שְׁלֹשִׁים – הוּא הַנִּקְרָא 'יֵרַח שֶׁנִּרְאֶה בְּזִמְנוֹ'. וְאִם נִרְאֶה בְּלִיל אֶחָד וְשְׁלֹשִׁים, וְלֹא נִרְאֶה בְּלִיל שְׁלֹשִׁים – הוּא נִקְרָא 'יֵרַח שֶׁנִּרְאֶה בְּלִיל עִבּוּרוֹ'.

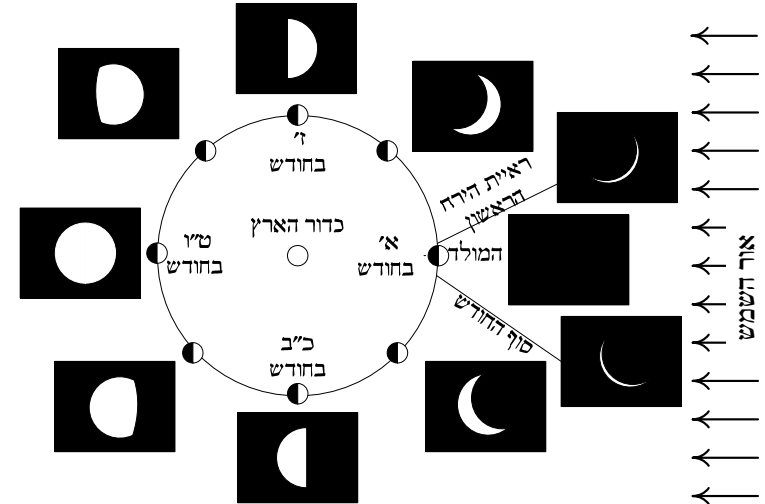
קְבִיעַת הַחֹדֶשׁ בְּבֵית הַדִּין

ה אֵין רִאִית הִירַח מְסוּרָה לְכָל אָדָם כְּמוֹ שְׁבַת בְּרֵאשִׁית שְׁכָל אֶחָד מוֹנֶה שֶׁשָּׂה וְשׁוֹבֵת בְּשַׁבְּעֵי, אֵלָּא לְבֵית דִּין הַדְּבָר מְסוּר, עַד שִׁיקְדְּשׁוּהוּ בֵּית דִּין וְיִקְבְּעוּ אוֹתוֹ הַיּוֹם רֹאשׁ חֹדֶשׁ – הוּא שֵׁשׁ לַה עוֹבֵר בְּבִטְנָה. ג) הַקְּדוּמָה – חוֹפְעֵי הַיְרוּח. הִירַח מְקִיף אֶת כְּדוֹר הָאָרֶץ בְּכָל חוֹדֶשׁ. הִירַח מְקַבֵּל אֶת אוֹרוֹ מִן הַשֶּׁמֶשׁ, וְלִכְן רַק חֲצִיו מוֹאֵר. מִיקוּמוֹ שֶׁל הִירַח בְּמִסְלוּלוֹ סָבִיב כְּדוֹר הָאָרֶץ גּוֹרֵם לִכְךָ שֶׁרַק חֶלֶק מֵהָאֵרֶת הִירַח נִרְאִית לְצוּפֵה מְכֻדָּר הָאָרֶץ. רֵאָה אִיּוֹר בְּעִמּוּד הַבַּא. כְּשֶׁהִירַח עוֹבֵר בֵּין כְּדוֹר הָאָרֶץ לְשֶׁמֶשׁ, הוּא אֵינוֹ נִרְאֶה מְכֻדָּר הָאָרֶץ, מְכִיוּן שֶׁכָּל חֶלְקוֹ הַמוֹאֵר פּוֹנֶה לְכִיוּן הַשֶּׁמֶשׁ. הַלְּבָנָה נִסְתַּרְתָּ – וְאוֹרָה אֵינוֹ נִרְאֶה מְכֻדָּר הָאָרֶץ. שֶׁתְּדַבֵּק בְּשֶׁמֶשׁ – כְּשֶׁהִירַח נִמְצָא בֵּין כְּדוֹר הָאָרֶץ לְבֵין הַשֶּׁמֶשׁ. וְתִרְאֶה בְּמַעֲרֵב בְּעָרֵב – הַמְקוֹם הַרְאֵשׁוֹן שֶׁהִירַח נִרְאֶה בּוֹ בּוֹמֵן חִידוּשׁוֹ לְזִמְנָן קֶצֶר (כְּקִשְׁתִּי דָקָה שֶׁל אוֹר) הוּא צַד מְעַרֵב מִיֵּד לְאַחַר שְׁקִיעַת הַשֶּׁמֶשׁ. לֵיל שְׁלֹשִׁים – בְּלִילָה שֶׁלְפָנֶי הַיּוֹם הַשְּׁלוּשִׁים שֶׁל הַחֹדֶשׁ, מְשׁוּם שֶׁהִימָמָה מִתְחִילָה בְּלִילָה. וְאֵין נִזְקָקִין לִירַח וְכו' – אֵין מִתְחַשְּׁבִים בְּרֵאשִׁית הִירַח בְּיוֹם שְׁלוּשִׁים וְאַחַד. ה) שְׁבַת בְּרֵאשִׁית – הַשְּׁבַת, הַחֵל מִשְׁשֶׁת יָמֵי בְּרֵאשִׁית, חֵלָה בְּיוֹם הַשְּׁבִיעִי בְּשַׁבּוּעַ. שְׁכָל אֶחָד מוֹנֶה שֶׁשָּׂה וְשׁוֹבֵת בְּשַׁבְּעֵי – הַשְּׁבַת נִקְבָּעַת בְּסִפְרִיהָ וְלֹא בְּקְבִיעָהּ שֶׁל בֵּית דִּין. דוּגְמָה לְדַבֵּר: "הַמַּהֲלֵךְ בְּמִדְבַר, וְלֹא יָדַע מִתֵּי הוּא יוֹם הַשְּׁבַת – מוֹנֶה מִיּוֹם שְׁטַעָה שֶׁשָּׁה, וּמְקַדֵּשׁ שְׁבִיעִי" (שְׁבַת ב, כב). ו) מְחֻשְׁבִּין

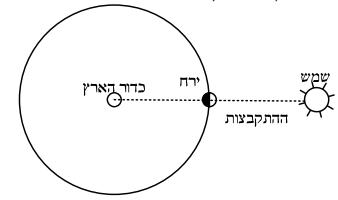
שִׁיְהִיָּה רֵאשׁ חֹדֶשׁ, שְׁנֵאמַר: "הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם" (שמות יב, ב) - עדות זו תהיה מסורה לָכֶם.

וּ בֵּית דִּין מַחֲשִׁבִין בַּחֲשֹׁבוֹנוֹת כְּדֶרֶךְ שְׂמַחֲשִׁבִים הָאֲצַטְגְּנִינִין שְׂיֻדְעִים מְקוּמוֹת הַכּוֹכָבִים וּמֵהֶלֶכֶם, וְחֻקִּים וּמִדְּקָדְקִים עַד שְׂיֻדְעוּ אִם אֶפְשָׁר שִׁירָאָה הִירַח בְּזִמְנֵנוּ, שֶׁהוּא לֵיל שְׁלֹשִׁים, אוֹ אֵין אֶפְשָׁר. אִם יֻדְעוּ שְׂאֶפְשָׁר שִׁירָאָה - יוֹשְׁבִים וּמְצַפִּים לְעֵדִים כָּל הַיּוֹם כְּלוּ, שֶׁהוּא יוֹם שְׁלֹשִׁים: אִם בָּאוּ עֲדִים, וּדְרָשׁוּם וְחֻקְרוּם כְּהִלְכָה, וְנֵאמְנוּ דְבִרְיָהֶם - מְקַדְשִׁין אוֹתוֹ; וְאִם לֹא נִרְאָה, וְלֹא בָאוּ עֲדִים - מְשַׁלְּמִים שְׁלֹשִׁים, וְיִהְיֶה

איור מבאר להלכה ג - סיבוב הירח ומופעיו.

סיבוב הירח ומופעיו. הירח סובב את כדור הארץ במשך חודש ירחי. באיור מצוינים מיקומי הירח ומראהו בתחילת החודש (במקום א', הכיתוב ליד הירח מציון תאריך בחודש העברי), ברבע הראשון (ז), בחצי החודש (ט), ברבע האחרון של החודש (כא), ובסוף החודש הירח אינו נראה. וחוזר חלילה. באיור מסומן השטח המואר של הירח על ידי השמש בצבע לבן, ולעולם השמש מאירה מחצית הירח. בדרך כלל, נצויר את השמש כעיגול. גודלי השמש הירח והארץ והמרחקים ביניהם אינם מדויקים, והם מובאים רק לצורך המחשה.

כשהירח נמצא באיזור שבין השמש לכדור הארץ (או בקו הדמיוני המחבר את מרכז השמש עם מרכז כדור הארץ) - הירח אינו נראה מכדור הארץ, וזמן זה הוא הנקרא המולד. אם מצוירים את השמש כעיגול, הקו המחבר את הארץ, הירח והשמש - נקרא 'התקבצות'.

הַחֹדֶשׁ מֵעֵבֶר. וְאִם יֻדְעוּ בַחֲשֹׁבוֹן שְׂאֵין אֶפְשָׁר שִׁירָאָה - אֵין יוֹשְׁבִים יוֹם שְׁלֹשִׁים, וְאֵין מְצַפִּים לְעֵדִים, וְאִם בָּאוּ עֲדִים, יֻדְעוּ בּוֹדָאֵי שֶׁהֵם עֲדֵי שְׁקֵר, אוֹ שְׁנִרְאָת לָהֶם דְּמוּת לְבָנָה מִן הָעֵבִים, וְאִינָה הִלְבְּנָה הַיּוֹדָאִית.

ז מְצוּת עֲשֵׂה מִן הַתּוֹרָה עַל בֵּית דִּין שִׁיחֲשִׁבוּ וְיֻדְעוּ אִם יִרְאָה הִירַח אוֹ לֹא יִרְאָה, וְשִׂדְרָשׁוּ אֶת הָעֲדִים עַד שִׁיקְדָּשׁוּ אֶת הַחֹדֶשׁ, וְיִשְׁלַחוּ וְיֻדְיעוּ אֶת שְׂאֵר הָעָם בְּאֵי זֶה יוֹם הוּא רֵאשׁ חֹדֶשׁ, כְּדֵי שְׂיֻדְעוּ בְּאֵי זֶה יוֹם הֵם הַמוֹעֲדוֹת, שְׁנֵאמַר: "אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מְקַרְאֵי קֹדֶשׁ" (ויקרא כג, ב; כג, ז), וְנֵאמַר: "וְשִׁמַּרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת לְמוֹעֲדָה" (שמות יג, י).

ח אֵין מַחֲשִׁבִין וְקוֹבְעִין חֹדְשִׁים וּמְעַבְרִים שְׁנַיִם אֲלֵא בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, שְׁנֵאמַר: "כִּי מְצִיּוֹן תֵּצֵא תּוֹרָה וְדָבַר יִי מִירוּשָׁלַם" (ישעיה ב, ג; מיכה ד, ב). וְאִם הָיָה אָדָם גָּדוֹל בַּחֲכָמָה, וְנִסְמַךְ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל, וְיֵצֵא לְחוּצָה לְאַרְץ, וְלֹא הִנִּיחַ בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל כְּמוֹתוֹ - הֲרִי זֶה מַחֲשֵׁב וְקוֹבֵעַ חֹדְשִׁים וּמְעַבֵּר שְׁנַיִם בַּחוּצָה לְאַרְץ. וְאִם נוֹדַע לוֹ שְׁנַעֲשֵׂה בְּאַרְץ יִשְׂרָאֵל אָדָם גָּדוֹל כְּמוֹתוֹ, וְאֵין צְרִיף לומר גָּדוֹל מִמֶּנּוּ - הֲרִי זֶה אֲסוּר לְקַבֵּעַ וּלְעַבֵּר בַּחוּצָה לְאַרְץ, וְאִם עֵבֶר וְקַבֵּעַ וְעַבֵּר, לֹא עֲשֵׂה כְּלוּם.

הַעֲדוֹת וְאוֹפֵן קִידוּשׁ הַחֹדֶשׁ פֶּרֶק שְׁנַיִ

העדים הכשרים

א אֵין כָּשֶׁר לְעֵדוֹת רֵאשׁ הַחֹדֶשׁ אֲלֵא שְׁנַיִ אַנְשִׁים כְּשָׂרִים הָרְאוּיִין לְהַעֲדִי כְּכָל דְּבַר וְדָבַר; אֲבָל נְשִׁים וְעַבְדִּים - הֲרִי הֵם כְּשָׂאֵר פְּסוּלֵי עֲדוֹת, וְאֵין מְעִידִים. אָב וּבְנוֹ שְׂרָאוּ אֶת הִירַח -

דְּמוּת לְבָנָה מִן הָעֵבִים - הַעֲנָנִים יִצְרוּ צוּרָה הַנְּדַמִּית כִּירַח הַחֹדֶשׁ. הַיּוֹדָאִית - הָאֲמִיתִית. ז) יֻדְרָשׁוּ - יִבְדְּקוּ וְיַחְקְרוּ. מוֹעֲדוֹת - חֲגִים. תִּקְרְאוּ אֹתָם - כְּתוּב חֲסֵר, כְּלוּמַר אֹתָם, בֵּית הַדִּין כְּשִׁלְחֵי הַצִּיּוּר, תִּקְבְּעוּ אֶת זְמַנָּם. שְׁנֵאמַר - בְּתַחֲלִילַת פְּרֻשַׁת הַמוֹעֲדוֹת: "וְדָבַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי ה' אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מְקַרְאֵי קֹדֶשׁ, אֲלֵהֶם הֵם מוֹעֲדֵי", (ויקרא כג). וְכֵן בְּסוּפָהּ. וְנֵאמַר: "וְשִׁמַּרְתָּ אֶת הַחֻקָּה הַזֹּאת [שֶׁל קְבִיעַת הַמוֹעֲדוֹת] לְמוֹעֲדָה [בְּזִמְנָהּ], מִיָּמַיִם לְיָמֵיהֶם". ח) צִיּוֹן - אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל. נִסְמַךְ - הוֹסַמְךָ בְּאַרְץ-יִשְׂרָאֵל לְדוֹן מִפִּי רַבּוֹ הַסְמוּךְ בְּשִׁלְשֵׁלַת סְמִיכָה הַמְגִיעָה עַד מִשָּׁה רַבְּנוֹ (סְנַהֲדְרִין ד).

א) נְשִׁים - יִתְכַן מִפְּנֵי שֶׁהַתּוֹרָה חֲסָה עַל כְּבוֹדוֹ, וּפְטָרָה אוֹתוֹן מִן הַחֻקִּירוֹת, שְׁלַעֲתֵים אֵינֶן מְכּוּבּוֹת, וּמְשׁוּם שְׁנֵאמַר "כָּל כְּבוֹדָה בַּת מֶלֶךְ פְּנִימָה" (תְּהִלִּים מֵה, יד; ק).

בְּחֲשֹׁבוֹנוֹת - עֵיקַר קִידוּשׁ הַחֹדֶשׁ עַל יְדֵי רְאִיִּית הִירַח, וְאֵילוֹ הַחֲשֹׁבוֹנוֹת נוֹעֲדוּ רַק לְאֲמַת אֶת עֲדוֹת הָרְאִיָּה. אֲצַטְגְּנִינִין - אֲסִטְרוֹנוֹמִים, מַחֲשִׁבֵי מַהֲלְכֵי הַכּוֹכָבִים.

יִלְכוּ לְבֵית דִּין לְהַעֲדוֹ; לֹא מִפְּנֵי שְׁעוֹת הַחֹדֶשׁ כְּשֶׁרָהּ
בְּקָרוֹבִים, אֲלֵא שְׂאֵם יִמָּצָא אַחַד מֵהֶם פְּסוּל מִפְּנֵי שֶׁהוּא גִזְלוֹן
וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מִשְׁאֵר הַפְּסוּלֹת - יִצְטָרֵף הַשְּׁנִי עִם אַחַר וְיַעֲדוּ.
וְכָל הַפְּסוּל לְעֵדוֹת מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים, אִף עַל פִּי שֶׁהוּא כָּשֵׁר מִן
הַתּוֹרָה, פְּסוּל לְעֵדוֹת הַחֹדֶשׁ.

ב דִּין תּוֹרָה שָׂאִין מְדַקְדְּקִין בְּעֵדוֹת הַחֹדֶשׁ. אִפְלוּ קִדְּשׁוּ אֶת
הַחֹדֶשׁ עַל פִּי עֲדִים, וְנִמְצְאוּ זוֹמְמִין בְּעֵדוֹת זוֹ - הֲרִי זֶה
מְקַדֵּשׁ. לְפִיכֵךְ הָיוּ בְּרֵאשׁוֹנָה מְקַבְּלִים עֵדוֹת הַחֹדֶשׁ מִכָּל אָדָם
מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל יִשְׂרָאֵל בַּחֲזֻקַת כְּשָׁרוֹת עַד שִׁוְדָע לָךְ שֶׁזֶה
פְּסוּל. מִשְׁקַלְקְלוּ הַמִּינִים, וְהָיוּ שׁוֹכְרִים אֲנָשִׁים לְהַעֲדוֹ שְׂרָאוּ,
וְהֵם לֹא רָאוּ, הִתְקִינוּ שֶׁלֹּא יִקְבְּלוּ בֵּית דִּין עֵדוֹת הַחֹדֶשׁ אֲלֵא
מֵעֲדִים שְׂמִכְרִים בֵּית דִּין אוֹתָם שֶׁהֵם כְּשָׁרִים, וְשִׁיְהִיו דוֹרְשִׁים
וְחוֹקְרִים בְּעֵדוּתָן.

ג לְפִיכֵךְ, אִם לֹא יִהְיוּ בֵּית דִּין יוֹדְעִים אֶת הָעֲדִים שְׂרָאוּ אֶת
הִירַח - מְשַׁלְּחִין אֲנָשִׁי הָעִיר שֶׁנִּרְאָה בָּהּ עִם הָעֲדִים שְׂרָאוּ
עֲדִים אַחֲרִים שְׂמִזְכִּין אוֹתָן לְבֵית דִּין, וּמוֹדִיעִין אוֹתָן שְׂאֵלוּ
כְּשֶׁרִין הֵן, וְאַחַר כֵּךְ מְקַבְּלִין מֵהֶן.

בדיקת העדות והעדים

ד בֵּית דִּין מַחְשְׁבִין בְּדַרְכֵים שֶׁהָאֲצֻטְגָּנִין מַחְשְׁבִין בָּהֶם,
יוֹדְעִים הַלְּבָנָה כְּשֶׁתִּרְאָה בַּחֹדֶשׁ זֶה אִם תִּהְיֶה בְּצִפּוֹן הַשָּׁמַשׁ
אוּ בְּדְרוֹמָה, וְאִם תִּהְיֶה רְחֹבָה אוּ קְצָרָה, וְלִהְיֶכֶן יִהְיוּ רֵאשִׁי

הַפְּסוּל לְעֵדוֹת מְדַבְּרֵי סוֹפְרִים - מתקנת חכמים. כגון המשחק בקובייה
(המהמר), והחומס את קרקע חברו בכוח אף אם שילם לו תמורתה ועוד (עדות
פרקים י-יא). **ב** אין מדקדקין - אין מרבים על העדים בשאלות וחקירות שמטרתן
לוודא שאין פגם בעדותם (עדות א, ד; ולהלן ג, טו), משום שלכאורה אין מי שמעוניין
לשקר בעניין זה. ונמצאו זוממין - כשהעידו על עדי החודש שעדותן על ראיית
הירח אינה אפשרית, כגון שיש עדים המעידים שבאותו ערב הם היו עם עדי
החודש במקום אחר. מינים - הכוונה למי שכופרים בתורה שבעל פה, כגון
הצדוקים והבייתוסים, שנהגו לשקר כדי להראות כביכול שדרכי החשבון
המקובלות אינן אמת או כדי שיחול הפסח בשבת כשיטתם או מתוך שנאה
לחכמי התורה (ק). דורשים וְחוֹקְרִים - בודקים את העדות היטיב. **ג** יודעים -
מכירים. שְׂמִזְכִּין אוֹתָן - שיעידו עליהם שהם כשרים להעיד. **ד** אֲצֻטְגָּנִין -
אסטרונומים. אִם תִּהְיֶה בְּצִפּוֹן הַשָּׁמַשׁ אוּ בְּדְרוֹמָה - כשמופיע הירח בלילה
הראשון במערב מעט לאחר שקיעת השמש, האם הוא צפונית למקום השקיעה
או דרומית לו. רְחֹבָה אוּ קְצָרָה - האם הלבנה תיראה בפעם הראשונה רחבה
יחסית לרגיל בתחילת החודש או דקה יותר. וְלִהְיֶכֶן יִהְיוּ רֵאשִׁי קְרָנִיהָ נוֹטִין -
לאיזה כיוון יפנו קצות הלבנה.

קְרָנִיהָ נוֹטִין, וְכִשְׂיִבּוֹאוּ הָעֲדִים לְהַעֲדוֹ - בּוֹדְקִים אוֹתָם: 'כִּיִּצְדַּךְ
רֵאִיתָם אוֹתָהּ, בְּצִפּוֹן אוּ בְּדְרוֹם?', 'לִהְיֶכֶן הָיוּ קְרָנִיהָ נוֹטוֹת?',
'כִּמָּה הָיְתָה גְבוּהָ בְּרֵאִית עֵינֵיכֶם' וְכִמָּה הָיְתָה רְחֹבָה?: אִם
נִמְצְאוּ דְבָרֵיהֶם מְכֻוֹנִים לְמָה שֶׁנּוֹדַע בַּחֲשׁוֹנָן - מְקַבְּלִים
אוֹתָם; וְאִם לֹא נִמְצְאוּ דְבָרֵיהֶם מְכֻוֹנִים - אִין מְקַבְּלִים אוֹתָם.

ה אָמְרוּ הָעֲדִים 'רֵאִינוּהוּ בְּמִים' אוּ 'בְּעֵבִים' אוּ 'בְּעֵשְׂשִׁית', אוּ
שְׂרָאוּ מְקַצְתוּ בְּרָקִיעַ וּמְקַצְתוּ בְּעֵבִים אוּ בְּמִים אוּ בְּעֵשְׂשִׁית -
אִין זוֹ רֵאִיָּה, וְאִין מְקַדְּשִׁין עַל רֵאִיָּה זֹאת. אָמַר אַחַד 'רֵאִיתוּ
גְבוּהָ בְּעֵינַי כִּמוֹ שֶׁתִּי קוֹמוֹת', וְאָמַר הַשְּׁנִי 'כִּמוֹ שֶׁלֹּשׁ קוֹמוֹת
הָיָה גְבוּהָ' - מְצַטְרְפִים. אָמַר הָאֶחָד 'כִּמוֹ שֶׁלֹּשׁ קוֹמוֹת' וְהַשְּׁנִי
אוֹמֵר 'כִּמוֹ חֲמִשׁ' - אִין מְצַטְרְפִים, וּמְצַטְרְף הָאֶחָד מֵהֶם עִם
שְׁנֵי שְׂעִיד כְּמוֹתוֹ אוּ יִהְיֶה בִּינֵיהֶם קוֹמָה אַחַת.

ו אָמְרוּ 'רֵאִינוּהוּ בְּלֹא כּוֹנָה, וְכִיוֹן שֶׁהִתְבּוֹנְנוּ בּוֹ וְנִתְכּוֹנְנוּ
לְרֵאוֹתוֹ לְהַעֲדוֹ, שׁוֹב לֹא רֵאִינוּהוּ' - אִין זוֹ עֵדוֹת, וְאִין
מְקַדְּשִׁים עָלֶיהָ, שְׂמָא עֵבִים נִתְקַשְּׂרוּ וְנִרְאוּ כְּלִבְנָה וְהִלְכוּ לָהֶם.
אָמְרוּ עֲדִים 'רֵאִינוּהוּ בְּיוֹם תְּשַׁעָה וְעֶשְׂרִים שְׁחָרִית בְּמִזְרַח קֶדֶם
שֶׁתַּעֲלֶה הַשָּׁמֶשׁ, וְרֵאִינוּהוּ עַרְבִית בְּמַעְרֵב בְּלִיל שְׁלֹשִׁים' - הֲרִי
אֵלוּ נְאֻמִּים, וּמְקַדְּשִׁין עַל רֵאִיָּה זוֹ, שֶׁהֲרִי רֵאוּהוּ בְּזִמְנּוֹ; אֲבָל
הֲרֵאִיָּה שְׂאֻמְרוּ שְׂרָאוּהוּ בְּשְׁחָרִית - אִין נִזְקָקִים לָהּ, שְׂאִין אָנוּ
אַחֲרָאִים לְרֵאִית שְׁחָרִית, וּבִידוּעַ שֶׁהַעֵבִים הֵם שֶׁנִּתְקַשְּׂרוּ,
וְנִרְאָה לָהֶם כְּלִבְנָה. וְכֵן אִם רֵאוּהוּ בְּזִמְנּוֹ, וּבְלִיל עֶבּוּרוֹ לֹא
נִרְאָה - הֲרִי אֵלוּ נְאֻמִּים, שְׂאִין אָנוּ אַחֲרָאִים אֲלֵא לְרֵאִית לִיל
שְׁלֹשִׁים בְּלִבְד.

ז כִּיִּצְדַּךְ מְקַבְּלִין עֵדוֹת הַחֹדֶשׁ? כָּל מִי שְׂרָאוּי לְהַעֲדוֹ שְׂרָאָה אֶת
הִירַח בְּאֵ לְבֵית דִּין, וּבֵית דִּין מְכַנְּסִים אוֹתָם כָּלָם לְמָקוֹם

כִּמָּה הָיְתָה גְבוּהָ בְּרֵאִית עֵינֵיכֶם - מה גובה הירח (הזווית) שראיתם מעל
האופק. **ה** רֵאִינוּהוּ בְּמִים - ראינו את בבואת הירח שנשתקפה במים, וכשנשאנו
את ראשנו לראותו בשמים, לא נראה. בְּעֵבִים - דרך עננים. בְּעֵשְׂשִׁית - ראינו
אותו משתקף במראה של זכוכית (ראה עבודה זרה יא, ו). ואפשר גם שפירושו:
ראינוהו דרך זכוכית מְעֻנָּת. כִּמוֹ שֶׁתִּי קוֹמוֹת - דוגמה למדידת גובה הירח
באמצעות מספרן של קומות בניין. **ו** נִתְקַשְּׂרוּ - התחברו. רֵאִינוּהוּ בְּיוֹם תְּשַׁעָה
וְכו' - דוגמה לשתי עובדות שאינן אפשריות יחד. אִין נִזְקָקִים לָהּ - אין
מתחשבים בה. אֲלֵא לְרֵאִית לִיל שְׁלֹשִׁים בְּלִבְד - וייתכן שלא נראה בלילה
השלושים ואחד מסיבות שונות.

אחד, ועושים להם סעודות גדולות, כדי שיהיו העם רגילים לבוא. וזוג שבא ראשון בודקים אותו ראשון בבדיקות שאמרנו (לעיל, ד-ו): מכניסים את הגדול, ושואלים אותו. נמצאו דבריו מכוונים לחשבון - מכניסים את חברו. נמצאו דבריהם מכוונים - עדותם קימת. ושאר כל הזוגות - שואלים אותם ראשי דברים; לא שצריכים להם, אלא כדי שלא יצאו בפחי נפש, כדי שיהיו רגילין לבוא.

תהליך קידוש החודש

ח ואחר כך, אחר שתתקיים העדות - ראש בית דין אומר 'מקדש!'. וכל העם עונים אחריו 'מקדש! מקדש!'. ואין מקדשים את החדש אלא בשלשה, ואין מחשבים אלא בשלשה, ואין מקדשים אלא חדש שנראה בזמנו, ואין מקדשים אלא ביום, ואם קדשוהו בלילה - אינו מקדש.

אפלו ראוהו בית דין וכל ישראל, ולא אמרו בית דין 'מקדש' עד שחשכה ליל אחד ושלשים, או שנחקרו העדים, ולא הספיקו בית דין לומר 'מקדש' עד שחשכה ליל אחד ושלשים - אין מקדשין אותו, ויהיה החדש מעבר, ולא יהיה ראש חדש אלא יום אחד ושלשים, אף על פי שנראה בליל שלשים; שאין הראיה קובעת, אלא בית דין שאמרו 'מקדש' הם שקובעים.

ט ראוהו בית דין עצמם בסוף יום תשעה ועשרים: אם עדין לא יצא כוכב בליל שלשים - בית דין אומרים 'מקדש, מקדש', שעדין יום הוא; ואם ראוהו בליל שלשים אחר שיצאו שני כוכבים - למחר מושיבים שני דינים אצל אחד מהם, ויעידו הם השנים בפני השלשה, ויקדשוהו השלשה.

י בית דין שקדשו את החדש, בין שוגגין בין מטעין בין אנוסין - הרי זה מקדש, וחביב הכל לתקן המועדות על יום

ז הגדול - החשוב שבזוג הראשון. בפחי נפש - מאוכזבים על שלא נשמעה עדותם, אף על פי שהתאמצו לבוא. ח מקדש - נתקדש היום להיות ראש חודש. חדש שנראה בזמנו - חודש שהוא בן כ"ט ימים, מפני שחודש שהוא שלושים יום אין צריך לקדשו. ט אצל אחד מהם - כדי שאחד הצופים יהיה דיון עם שני דינים אחרים. י מטעין - כגון שהוטעו בעדות שקר. אנוסין - כגון בגזירת השלטון.

שקדשו בו. אף על פי שזה ידע שטעו - חביב לסמך עליהם, שאין הדבר מסור אלא להם, ומי שצוה לשמר המועדות הוא צוה לסמך עליהם, שנאמר: "אשר תקראו אתם" (ויקרא כג, ב; כג, ד; כג, ז).

פרק שלישי

הגעת העדים והודעת הקידוש הגעה לעדות

3▶

א עדים שראו את החדש: אם היה ביניהן ובין מקום שיש בו בית דין מהלך לילה ויום או פחות - הולכין ומעידין; ואם היה ביניהן יתר על כן - לא ילכו, שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת, שכבר נתעבר החדש.

ב עדים שראו את החדש - הרי אלו הולכין לבית דין להעיד ואפלו היה שבת, שנאמר: "אשר תקראו אתם במועדם" (ויקרא כג, ד), וכל מקום שנאמר 'מועד' - דוחה את השבת. לפיכך אין מחללין אלא על ראש חדש ניסן ועל ראש חדש תשרי בלבד, מפני תקנת המועדות. ובזמן שבית המקדש קים - מחללין על כלם, מפני קרבן מוסף שבכל ראש חדש, שהוא דוחה את השבת.

ג כשם שמחללים העדים שראו את החדש את השבת, כך מחללים עמהם העדים שמזכים אותם בבית דין אם לא היו בית דין מכירים את הרואים. ואפלו היה זה שמודיע אותם לבית דין עד אחד - הרי זה הולך עמהם ומחלל מספק, שמא ימצא אחר ויצטרף עמו.

ד היה העד שראה את החדש בליל השבת חולה - מרכיבים

אף על פי שזה ידע שטעו - הלכה חריגה משאר הלכות בית דין ששגג (שגגות יג, ה). א שאין עדותן אחר יום שלשים מועלת - שקביעת החודש על ידי בית הדין תקפה, אף על פי שנעשתה בטעות (לעיל ב, ו), ואם יעידו ייווצר מצב בעייתי, אם נקבע שהחודש מעובר ונתפרסם הדבר בציבור (להלן הלכה טו). ב שנאמר - לגבי כל החגים: "אלה מועדי ה' מקראי קדש, אשר תקראו אתם במועדם". וכל מקום שנאמר 'מועד' וכו' - המילה 'מועד' מדגישה שיש לחגוג את החגים (ולקדש את החודש) דווקא בזמן המסוים האמור בתורה, גם אם הדבר כרוך בחילול שבת. תקנת המועדות - כדי שיחולו החגים החלים באותו חודש ביום הראוי להם. אין מחללים על סיוון, מפני שחג השבועות חל 49 יום לאחר ט"ו בניסן. ג העדים שמזכים אותם בבית דין - עדים נוספים שתפקידם להעיד על עדי החודש שהם כשרים (לעיל ב, ו).

אותו על החמור, ואפלו במטה; ואם יש להם אורב בדרך - לוקחים העדים בידם כלי זין; ואם היתה דרך רחוקה - לוקחים בידם מזונות. ואפלו ראוהו גדול ונראה לכל - לא יאמרו: כשם שראינוהו אנחנו, כך ראוהו אחרים, ואין אנו צריכין לחלל את השבת; אלא כל שיראה החדש ויהיה ראוי להעיד, ויהיה בינו ובין המקום שקבוע בו בית דין לילה ויום או פחות - מצוה עליו לחלל את השבת ולילך ולהעיד.

וזמן אחרון לקבלת העדות

ה בראשונה היו מקבלים עדות החדש כל יום שלשים. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא עד בין הערבים, ונתקלקלו במקדש ולא ידעו מה יעשו: אם יעשו עולה שלבין הערבים - שמא יבואו העדים, ואי אפשר שיקריבו מוסף היום אחר תמיד שלבין הערבים. עמדו בית דין והתקינו שלא יהיו מקבלים עדות החדש אלא עד המנחה, כדי שיהא שהות ביום להקריב מוספין ותמיד שלבין הערבים ונספיהם.

ו ואם הגיע מנחה ולא באו עדים - עושין תמיד שלבין הערבים; אם באו עדים מן המנחה ומעלה - נוהגין אותו היום קדש ולמחר קדש, ומקריבין מוסף למחר, לפי שלא היו מקדשין אותו אחר מנחה. משחרב בית המקדש, התקין רבן יוחנן בן זכאי ובית דינו שיהיו מקבלין עדות החדש כל היום כלו; ואפלו באו עדים יום שלשים בסוף היום סמוך לשקיעת החמה - מקבלין עדותם, ומקדשין יום שלשים בלבד.

סעודת העיבור

ז כשמעברין בית דין את החדש מפני שלא באו עדים כל יום

(ד) מרביבים אותו על החמור וכו' - אף על פי שמחללים את השבת (שבת יח, טז; כ, א). במטה - בנשיאתו במיטה על כתפי אנשים. אורב - שודד או אויב. ראוהו גדול - שנראה הירח החדש בבירור. ה) ונתקלקלו - התלבטו. שאם זהו ראש חודש - יש להקריב מוסף ראש חודש. תמיד - קרבן עולה המוקרב פעמיים בכל יום, בבוקר ואחר הצהריים (=בין הערביים), ואפשר להקריב קרבנות רק בין שני קרבנות אלו (תמידין ומוספין א, ג). מנחה - שעתיים וחצי זמניות לפני שקיעת השמש. נספיהם - יין ושמן הבאים עם הקרבנות. ו) היום קדש ולמחר קדש - היום מתחילים למנות לראש החודש, אף שמחר מקריבים את קרבנות ראש החודש (י). ובכלל זה גם יום ראש השנה שחל בראש חודש, כשראש השנה יכול להימשך יומיים (השלם להלן ג, ט, ה, ח). משחרב בית המקדש התקין וכו' - יותקנה זו, עם כל התקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי משחרב בית המקדש, כשיבנה המקדש יחזרו הדברים ליושנן (ולב ח, טו).

שלשים, היו עולין למקום מוכן, ועושין בו סעודה ביום אחד ושלשים, שהוא ראש חדש; ואין עולין לשם בלילה אלא בנשף, קדם עלות השמש; ואין עולין לסעודה זו פחות מעשרה, ואין עולין לה אלא בפת דגן וקטנית, ואוכלין בעת הסעודה; וזו היא סעודת מצוה שלעבור החדש האמורה בכל מקום.

השלוחים להודעת הקידוש

ח בראשונה, כשהיו בית דין מקדשין את החדש, היו משיאין משואות בראשי ההרים, כדי שידעו הרחוקים. משקלקלו הכותים, שהיו משיאין משואות כדי להטעות העם - התקינו שיהיו שלוחים יוצאין ומודיעין לרבים. ושלוחים אלו אינם מחללין את יום טוב, ואין צריך לומר שבת; שאין מחללין את השבת לקימו אלא לקדשו בלבד.

ט על ששה חדשים היו שלוחין יוצאין: על ניסן מפני הפסח; ועל אב מפני התענית; ועל אלול מפני ראש השנה, כדי שישבו מצפין ביום שלשים לאלול: אם נודע להם שקדשו בית דין יום שלשים - נוהגים אותו היום קדש בלבד; ואם לא נודע להם - נוהגים יום שלשים קדש ויום אחד ושלשים קדש, עד שיבואו להם שלוחי תשרי; ועל תשרי מפני תקנת המועדות; ועל כסלו מפני חנכה; ועל אדר מפני הפורים; ובזמן שבית המקדש קים יוצאין על איר מפני פסח קטן.

ז) ועושין בו סעודה וכו' - כדי לפרסם את עיבור החודש. נשף - סוף הלילה. קטנית - מאכל מזרעונים שאינם מחמשת מיני דגן, כגון אורז ואפונה וכדומה (כלאים א, ח). בעת הסעודה - היו ממתנינים לזמן הסעודה, שהיא בשעה הרביעית מתחילת היום (ק). ח) משיאין משואות - מדליקים אבוקות אש שהיו נראות למרחוק. פותים - שומרונים, והם "העם שהביא סנחריב מכותה והושיבם בערי שומרון, והעיד עליהם הכתוב: 'את ה' היו יראים [חלקית] ואת אלהיהם היו עובדים' (מלכים ב ז, לג), אלא שארכו להם הימים עד שלמדו את התורה ופירשוה כפשוטה" (פתי"מ ברכות ח, ח). וכפרו בתורה שבעל פה, וניסו לפגוע בסמכותם של חכמים לקבוע את המועדים. לקימו - להכריז על החודש. ט) תענית - תשעה באב. י) ובבית שני לא היו מתענים לא עשרה בטבת, ולא שבעה עשר בתמוז, אלא הורצה יתענה או שלא יתענה, ולפיכך לא היו יוצאים על טבת ועל תמוז... והיו מתענים בתשעה באב, אף על פי שהוא מסור לרצונם, מפני שהוכפלו בו הצרות" (פתי"מ ראש השנה א, א). ביום שלשים לאלול - שעל פי רוב חודש אלול נמשך 29 יום. פסח קטן - קרבן פסח שני המוקרב ביום י"ד באייר בלבד ונאכל על ידי מי שהיה טמא בפסח ראשון, או שלא היה יכול להגיע לירושלים במועד הרגיל, ביום י"ד בניסן.

י שלוחי ניסן ושלוחי תשרי אין יוצאין אלא ביום ראש חודש אחר שתעלה השמש, עד שישמעו מפי בית דין 'מקדש'. ואם קדשו בית דין בסוף יום תשעה ועשרים כמו שאמרנו (לעיל ב, ט), ושמעו מפי בית דין 'מקדש' - יוצאין מבערב. ושלוחי שאר הששה חדרשים - יש להם לצאת מבערב, אחר שנראה הירח; אף על פי שעדין לא קדשו בית דין את החודש - הואיל ונראה החודש, יצאו, שהרי למחר בודאי מקדשין אותו בית דין.

יא כל מקום שהיו השלוחין מגיעין - היו עושין את המועדות יום טוב אחד, כפתוב בתורה. ומקומות הרחוקים, שאין השלוחים מגיעין אליהם - היו עושין שני ימים מפני הספק, לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית דין ראש חודש, אי זה יום הוא.

יב יש מקומות שהיו מגיעין אליהן שלוחי ניסן ולא היו מגיעין אליהן שלוחי תשרי, ומן הדין היה שיעשו פסח יום טוב אחד, שהרי הגיעו להם שלוחין וידעו באי זה יום נקבע ראש חודש, ויעשו יום טוב שלחג הסכות שני ימים, שהרי לא הגיעו אליהם שלוחין. וכדי שלא לחלק במועדות, התקינו חכמים שכל מקום שאין שלוחי תשרי מגיעין לו - עושין שני ימים, אפלו יום טוב שלעצרת.

יג וכמה בין שלוחי ניסן לשלוחי תשרי? שני ימים; ששלוחי תשרי אינם מהלכין באחד בתשרי, מפני שהוא יום טוב, ולא בעשירי בו, מפני שהוא יום הכפורים.

יד אין השלוחין צריכין להיותם שנים, אלא אפלו אחד נאמן. ולא שליח בלבד, אלא אפלו תגר משאר העם שבא לדרכו ואמר 'אני שמעתי מפי בית דין שקדשו את החודש ביום פלוני' - נאמן, ומתקנין את המועדות על פיו; שדבר זה -

(ו) ושלוחי תשרי - אינם יוצאים (להלן הלכה יג) אלא עד קצה תחום שבת, ומשם מודיעים על מועד החודש החדש למי שרואים אותם (ק). עד שישמעו וכו' - חומרת חודשים אלו היא מתקנת המועדות. (יא) כפתוב בתורה - בעיקר בפרשת המועדות (ויקרא כג). (יב) אפלו יום טוב שלעצרת - חג השבועות, שאינו תלוי בתאריך אלא בספירת העומר, שהרי הוא חל 49 יום לאחר ט"ז בניסן. (יג) וכמה וכו' - מדוע יש מקומות שהיו מגיעין אליהן שלוחי ניסן, ולא שלוחי תשרי (ההלכה הקודמת). (יד) תגר - סוחר, רוכל. דבר העשוי להגלות הוא - ויתברר מהר אם

דבר העשוי להגלות הוא, ועד אחד כשר נאמן עליו.

עדים שהגיעו לאחר הקביעה

טו בית דין שישבו כל יום שלשים ולא באו עדים, והשכימו בנשף ועברו את החודש כמו שבארנו בפרק זה (לעיל ז, ו), ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החודש בזמנו, שהוא ליל שלשים, ואפלו באו בסוף החודש - מאימין עליהם איום גדול, ומטריפים אותם בשאלות, ומטריחין עליהם בבדיקות, ומדקדקין בעדותן, ומשתדלין בית דין שלא יקדשו חודש זה, הואיל ויצא שמו מעבר.

טז ואם עמדו העדים בעדותם, ונמצאת מכוונת, והרי העדים אנשים ידועים ונבונים, ונחקרה העדות כראוי - מקדשין אותו, וחוזרין ומונין לאותו החודש מיום שלשים, הואיל ונראה הירח בלילו.

יז ואם הצרכו בית דין להניח חודש זה מעבר, כשהיה קדם שיבואו אלו העדים - מניחין. וזה הוא שאמרו: מעברין את החודש לצרף. ויש מן החכמים הגדולים מי שחולק בדבר זה, ואומר: לעולם אין מעברין את החודש לצרף; הואיל ובאו עדים - מקדשין, ואין מאימין עליהם.

יח יראה לי שאין מחלקת החכמים בדבר זה אלא בשאר החדשים חוץ מניסן ותשרי, או בעדי ניסן ותשרי שבאו אחר שעברו הרגלים, שכבר נעשה מה שנעשה, ועבר זמן הקרבנות וזמן המועדות. אבל אם באו העדים בניסן ותשרי קדם חצי החודש - מקבלין עדותם ואין מאימין עליהם כלל, שאין מאימין על עדים שהעידו על החודש שראוהו בזמנו כדי לעברו.

שיקר, לכן חזקה שלא ישקר. טו) מאימין עליהם וכו' - שהרי לאחר קביעת בית הדין, אין חייבים לקבל את עדותם, אף על פי שהיא האמת (לעיל ב, ב; ג, א). אלא שאם הם עומדים בעדותם, נראה עיבור החודש כלא נכון (ח"י), ויש לתקנו, כנאמר בהלכה הבאה. מטריפים - מבלבלים. בדיקות - שאלות צדדיות, שאינן חשובות לעיקר העדות (עדות א, ח). טז) מכוונת - מדויקת. יז) הצרכו בית דין להניח חודש זה מעבר - שאם לא יבואו עדים ביום שלשים, אף אם יבואו אחר כך, עדיף שישאר החודש מעובר לצרף תכנון החודשים (להלן יח, ט-ו) או מסיבות אחרות, כגון עיבור השנה, הנזכרות בפרק הבא (רד"ע). יח) מקבלין עדותם - ומשנים את מועד תחילת החודש הנוכחי.

יט אָבֵל מַאיִמִּין עַל עֵדִים שְׁנַתְקַלְקְלָה עֲדוּתָם, וְהָרִי הַדְּבָר נוֹטָה שְׁלֹא תִתְקִים הָעֲדוּת וְיִתְעַבֵּר הַחֹדֶשׁ – מַאיִמִּין עֲלֵיהֶם כְּדִי שְׁתִּתְקִים הָעֲדוּת וְיִתְקַדֵּשׁ בְּזִמְנוֹ. וְכֵן אִם בָּאוּ עֵדִים לְהִזִּים אֶת הָעֲדִים שְׂרָאוּהוּ בְּזִמְנוֹ קִדְּם שִׁיקְדָּשׁוּהוּ בֵּית דִּין – הָרִי אֵלּוּ מַאיִמִּין עַל הַמְּזִמִּין עַד שְׁלֹא תִתְקִים הַהֲזִמָּה וְיִתְקַדֵּשׁ הַחֹדֶשׁ בְּזִמְנוֹ.

עיבור השנה

פֶּרֶק רְבִיעִי

הסיבות העיקריות לעיבור השנה

א 'שְׁנָה מְעַבְרָת' הִיא הַשְּׁנָה שְׁמוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ. וְאִין מוֹסִיפִין לְעוֹלָם אֲלֵא אֲדָר, וְעוֹשִׁין אוֹתָהּ שְׁנָה שְׁנֵי אֲדָרִין, אֲדָר רִאשׁוֹן וְאֲדָר שֵׁנִי. וּמִפְּנֵי מָה מוֹסִיפִין חֹדֶשׁ זֶה? מִפְּנֵי זְמַן הָאֲבִיב, כְּדִי שִׁיְהִי הַפֶּסַח בְּאוֹתוֹ זְמַן, שְׁנֵאמַר: "שְׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאֲבִיב" (דברים טו, א) – שִׁיְהִי חֹדֶשׁ זֶה בְּזִמְנוֹ הָאֲבִיב. וְלוּלֵא תוֹסֶפֶת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה, הָיָה הַפֶּסַח בָּא פְּעָמִים בִּימֹת הַחֲמָה וּפְעָמִים בִּימֹת הַגִּשְׁמִים.

ב עַל שְׁלֹשָׁה סִימָנִין מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה: עַל הַתְּקוּפָה, וְעַל הָאֲבִיב, וְעַל פְּרוֹת הָאֵילָן. כִּיצַד? בֵּית דִּין מַחְשְׁבִין וְיוֹדְעִין: אִם תְּהִי תְּקוּפַת גִּישׁוֹן בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן אוֹ אַחַר זְמַן זֶה – מְעַבְרִין אוֹתָהּ הַשְּׁנָה, וְיַעֲשׂוּ אוֹתוֹ גִּישׁוֹן אֲדָר שֵׁנִי, כְּדִי שִׁיְהִי הַפֶּסַח בְּזִמְנוֹ הָאֲבִיב. וְעַל סִימָן זֶה סוֹמְכִין וּמְעַבְרִין, וְאִין

(ט) שְׁנַתְקַלְקְלָה עֲדוּתָם – שִׁישׁ סַפְקוֹת בִּנְכוּנוֹת עֲדוּתָם, אֲךָ הַחֲשׁוֹבֵן מִלְּמַד שְׁעֲדוּתָם נְכוּנָה וְשֶׁהִירַח צָרִיךְ לְהִירָאוֹת – מְכוּוֹנִים אֶת הַחֲקִירוֹת כְּדִי שְׁתִּתְקִים עֲדוּתָם. וְיִתְקַדֵּשׁ בְּזִמְנוֹ – כְּפִי שְׁעוּלָה מִן הַחֲשׁוֹבֵן. בָּאוּ עֵדִים לְהִזִּים – הַעִידוּ עַל עַדֵי הַחֹדֶשׁ שְׁעֵצֵם עֲדוּתָן עַל רֵאִיִּית הִירַח אֵינָה אֲפְשֵׁרִית, מִפְּנֵי שְׁבָאוֹת זְמַן הֵם הָיוּ עִם עַדֵי הַחֹדֶשׁ בְּמִקּוֹם אַחֵר. קִדְּם שִׁיקְדָּשׁוּהוּ בֵּית דִּין – שֵׁאֵם בָּאוּ לְאַחַר שְׁקִידָשׁוּהוּ בֵּית דִּין, הָרִי זֶה מְקוּדֵשׁ (לעיל ב, ב).

(א) הַשְּׁנָה שְׁמוֹסִיפִין בָּהּ חֹדֶשׁ – לְהִרְחִיבָה בַעֲנִיִּין זֶה, רָאָה א.ב. אֲדָר – הַחֹדֶשׁ הַסְּמוּךְ בְּיוֹתֵר לְנִיסָן, הַסְּמוּךְ לְתְּקוּפַת הָאֲבִיב. זְמַן הָאֲבִיב – הַזְּמַן שֶׁמִּבְשִׁילוֹת בּוֹ הַשְּׁעוּרִים, הָעוֹנָה שְׁבִין זְמַן הַגִּשְׁמִים לְבִין זְמַן הַקִּץ וְהַיָּמִים הַחֲמִים וְהָאֲרוּכִים. (ב) שְׁלֹשָׁה סִימָנִין – הַקְּשׁוּרִים לְתִיאוֹם שְׁנַת הַחֲמָה עִם שְׁנַת הַלְּבָנָה (א.ב.). תְּקוּפָה – עוֹנָה. שְׁנַת הַחֲמָה מִתְחַלֶּקֶת לְאַרְבַּע תְּקוּפוֹת. תְּקוּפַת גִּישׁוֹן מִתְחִילָה מִן הַיּוֹם שֶׁמִּשְׁךְ הַיּוֹם וְהַלֵּילָה שְׁווִים, וּמֵאוֹתוֹ הַיּוֹם הַיָּמִים מִתְחִילִים לְהִתְאַרֵךְ עַד לְיוֹם הָאֲרוּךְ בְּיוֹתֵר בְּשָׁנָה (רָאָה לְהֵלן בִּיאוֹר פֶּרֶק ט). מִיּוֹם זֶה מִתְחִילָה עוֹנַת הָאֲבִיב. הָאֲבִיב – הַבְּשִׁלַּת הַשְּׁעוּרִים, הַתְּבוּאָה הָרִאשׁוֹנָה הַמְּבִשִׁילָה בְּעוֹנַת הָאֲבִיב, כְּלִשׁוֹן הַפְּסוּק: "כִּי הַשְּׁעוּרָה אֲבִיב... וְהַחִיטָה וְהַכּוֹסְמַת... אֲפִילוֹת" (שְׁמוֹת ט, לֵא-לג). וְאִין

חֹשֶׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר.

ג וְכֵן אִם רָאוּ בֵּית דִּין שְׁעֲדִין לֹא הִגִּיעַ הָאֲבִיב, אֲלֵא עֲדִין אֲפֵל הוּא, וְלֹא צָמְחוּ פְּרוֹת הָאֵילָן שְׁדַרְכָּם לְצִמּוּחַ בְּזִמְנוֹ הַפֶּסַח – סוֹמְכִין עַל שְׁנֵי סִימָנִין אֵלּוּ, וּמְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה. וְאִף עַל פִּי שְׁהִתְקוּפָה קִדְּם לְשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן – הָרִי הֵם מְעַבְרִין, כְּדִי שִׁיְהִי הָאֲבִיב מְצוּי לְהַקְרִיב מִמֶּנּוּ עִמֵּר הַתְּנוּפָה בְּשִׁשָּׁה עָשָׂר בְּנִיסָן, וְכְדִי שִׁיְהִיו הַפְּרוֹת צוֹמְחִין כְּדָרֶךְ כָּל זְמַן הָאֲבִיב.

ד וְעַל שְׁלֹשׁ אֲרָצוֹת הָיוּ סוֹמְכִין בְּאֲבִיב: עַל אֶרֶץ יְהוּדָה, וְעַל עֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וְעַל הַגָּלִיל. וְאִם הִגִּיעַ הָאֲבִיב בְּשִׁתֵּי אֲרָצוֹת מֵאֵלּוּ, וּבְאַחַת לֹא הִגִּיעַ – אִין מְעַבְרִין. וְאִם הִגִּיעַ בְּאַחַת מֵהֶן, וְלֹא הִגִּיעַ בְּשִׁתֵּים – מְעַבְרִין, אִם עֲדִין לֹא צָמְחוּ פְּרוֹת הָאֵילָן. וְאֵלּוּ הֵם הַדְּבָרִים שֶׁהֵם הָעֵקֶר, שֶׁמְעַבְרִין בְּשִׁבְלֵם כְּדִי לְהִיּוֹת הַשְּׁנִים שְׁנֵי חֲמָה.

סיבות נוספות

ה וְיֵשׁ שֵׁם דְּבָרִים אַחֲרֵים שֶׁהָיוּ בֵּית דִּין מְעַבְרִין בְּשִׁבְלֵם מִפְּנֵי הַצָּרֶךְ, וְאֵלּוּ הֵם: מִפְּנֵי הַדְּרָכִים שֶׁאֵינָם מְתַקְנִין, וְאִין הָעַם יְכוּלִין לְעֲלוֹת – מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה עַד שִׁיִּפְסְקוּ הַגִּשְׁמִים, וְיִתְקַנּוּ הַדְּרָכִים; וּמִפְּנֵי הַגִּשְׁרִים שֶׁנֶּהְרְסוּ, וְנִמְצְאוּ הַנְּהָרוֹת מִפְּסִיקִין, וּמוֹנְעִין אֶת הָעַם אוֹ מְסַכְנִים בְּעֲצָמָם וּמִתִּים – מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה עַד שִׁיִּתְקַנּוּ הַגִּשְׁרִים; וּמִפְּנֵי תְּנוּרֵי פְּסָחִים שֶׁאֲבָדוּ בַּגִּשְׁמִים, וְאִין לָהֶם מְקוֹם לְצִלוֹת אֶת פְּסָחֵיהֶם – מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה עַד שִׁיִּבְנוּ הַתְּנוּרִים וְיִיבָשׁוּ; וּמִפְּנֵי גְלִיּוֹת יִשְׂרָאֵל שֶׁנְּעַקְרוּ מִמְּקוֹמָם, וְעֲדִין לֹא הִגִּיעוּ לְיִרוּשָׁלַם – מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה כְּדִי שִׁיְהִי לָהֶם פְּנָאֵי לְהִגִּיעַ.

ו אֲבֵל אִין מְעַבְרִין אֶת הַשְּׁנָה לֹא מִפְּנֵי הַשְּׁלֵג וְלֹא מִפְּנֵי הַצְּנָה

חֹשֶׁשִׁין לְסִימָן אַחֵר – אִין מִתְחַשְּׁבִים בְּסִימָנִים אַחֲרֵים. ג) לֹא הִגִּיעַ הָאֲבִיב – וְעֲדִין לֹא הַבְּשִׁילָה הַשְּׁעוּרָה. אֲפֵל – מֵאַחַר לְהַבְּשִׁיל. עִמֵּר הַתְּנוּפָה – קָרְבַן מִנְחַת הָעוֹמֵר שֶׁמִּבְשִׁילֵם בְּט"ז בְּנִיסָן מִן הַשְּׁעוּרִים. ד) שְׁלֹשׁ אֲרָצוֹת – אֶרֶץ-יִשְׂרָאֵל נִחְלָקָה לְשְׁלוֹשָׁה חֲלָקִים הַמְּכוּנִים אֲרָצוֹת. ה) יֵשׁ שָׁם – יֵשׁ, קִימִים. הַמִּלָּה 'ש' הִיא מִלַּת קִישׁוֹר שֶׁתּוֹרַגְמָה מִהַסְּגוֹן הָעֵרֶבִי, וְאֵינָה מְצִיִּינָה מִקּוֹם. צָרֶךְ – צוּרֵךְ הַמְּקַדֵּשׁ. לְעֲלוֹת – לְמַקְדֵּשׁ בְּפִסְחָה. תְּנוּרֵי פְּסָחִים שֶׁאֲבָדוּ בַּגִּשְׁמִים – תְּנוּרֵי חֶרֶס שֶׁל קָרְבַן הַפֶּסַח שֶׁנֶּהְרְסוּ עִקְבֵי הַגִּשְׁמִים. ו) הַצְּנָה – הַקּוֹר. אִמְנֵם הַשְּׁלֵג וְהַצְּנָה מְקַשִּׁים עַל הָעֵלִיָּה לְרַגְלָהּ, אֲךָ אִין אָדָם נִמְנַע מִלְּעֲלוֹת לְרַגְלָהּ בְּגַלְלָם.

ולא מפני גליות ישראל שעדין לא נעקרו ממקומם; ולא מפני הטמאה, כגון שהיו רב הקהל או רב הכהנים טמאים - אין מעברין את השנה כדי שיהיה להם פנאי לטהר ויעשו בטהרה, אלא יעשה בטמאה. ואם עברו את השנה מפני הטמאה - הרי זו מעברת.

סיבות משניות

ז יש שני דברים שאין מעברין את השנה בשבילם כלל, אבל עושין אותם סעד לשנה שצריכה עבור מפני התקופה או מפני האכיל ופרות האילן, ואלו הן: מפני הגדיים והטלאים שעדין לא נולדו או שהם מעט, ומפני הגוזלות שלא פרחו - אין מעברין בשביל אלו כדי שיהיו הגדיים והטלאים מצויין לפסחים והגוזלות מצויין לראיה או למי שנתחייב בקרבן העוף, אבל עושין אותם סעד לשנה.

ח כיצד עושין אותם סעד לשנה? אומרים שנה זו צריכה עבור מפני התקופה שמשכה או מפני האכיל ופרות האילן שלא הגיעו; ועוד, שהגדיים קטנים והגוזלות רכים.

סדר העיבור

ט אין מעברין את השנה אלא במזמנין לה. כיצד? יאמר ראש בית דין הגדול לפלוני ופלוני מן הסנהדרין היו מזמנין למקום פלוני, שנחשב ונראה ונדע אם שנה זו צריכה עבור או אינה צריכה, ואותן שזמנו בלבד הם שמעברין אותה. ובכמה מעברין אותה? מתחילין בשלשה דינין מכלל סנהדרי גדולה ממי שסמכו אותם. אמרו שנים לא נשב ולא נראה אם צריכה עבור אם לאו, ואחד אומר נשב ונבדק - בטל יחיד במעוטו. אמרו שנים נשב ונראה, ואחד אומר לא נשב - מוסיפין שנים מן המזמנים, ונושאים ונותנין בדבר.

שעדין לא נעקרו ממקומם - עדיין לא החלו ללכת לכיוון בית המקדש כדי לעלות לרגל. יעשה בטמאה - שמוותר לעשות את הפסח אם רוב הציבור או רוב הכהנים טמאים טומאת מת (ביאת המקדש ד, טז-יז; קרבן פסח ז, א). ז סעד לשנה - סיבה משנית לעיבור השנה. דהיינו מזכירים אותם בהכרות בית דין ובאיגרות שכותבים למקומות השונים (להלן הלכה יז), שאינם מתעלמים מצורכי המקדש, ועם העיבור גם דבר זה בא על תיקונו (י). הגדיים והטלאים - בשנתם הראשונה. הגדי הוא בן עז והטלה בן כבש. לראיה - לקרבן הראייה שכל מי שעולה לרגל חייב בו. ט אלא במזמנין לה - לתת לדבר תוקף חשיבות.

י שנים אומרים צריכה עבור, ושלשה אומרים אינה צריכה - בטלו שנים במעוטם. שלשה אומרים צריכה, ושנים אומרים אינה צריכה - מוסיפין שנים מן המזמנין לה, ונושאים ונותנין וגומרים בשבעה: אם גמרו כלם לעבר או שלא לעבר - עושין כמה שגמרו; ואם נחלקו - הולכים אחר הרב, בין לעבר בין שלא לעבר. וצריך שיהא ראש בית דין הגדול, שהוא ראש ישיבה שלשבעים ואחד, מכלל השבעה. ואם גמרו בשלשה לעבר - הרי זו מעברת; והוא שיהיה הנשיא עמהם, או שירצה. ובעבור השנה מתחילין מן הצד, ולקדוש החדש מתחילין מן הגדול.

יא אין מושיבין לעבור השנה לא מלך ולא כהן גדול: מלך - מפני חילותיו ומלחמותיו, שמא דעתו נוטה בשבילן לעבר או שלא לעבר; וכהן גדול - מפני הצנה, שמא לא תהיה דעתו נוטה לעבר, כדי שלא יבוא תשרי בימי הקר, והוא טובל ביום הפפורים חמש טבילות.

יב היה ראש בית דין הגדול, והוא הנקרא נשיא, בדרך רחוקה - אין מעברין אותה אלא על תנאי אם ירצה הנשיא: בא ורצה - הרי זו מעברת; לא רצה - אינה מעברת. ואין מעברין את השנה אלא בארץ יהודה, שהשכינה בתוכה, שנאמר: "לשכנו תדרשו" (שם יב, ה); ואם עברוה בגליל - מעברת. ואין מעברין אלא ביום; ואם עברוה בלילה - אינה מעברת.

יג יש לבית דין לחשב ולידע אי זו שנה תהיה מעברת בכל עת שירצו, אפלו כמה שנים, אבל אין אומרים שנה פלונית מעברת, אלא אחר ראש השנה הוא שאומרים שנה זו מעברת, ודבר זה מפני הדחק. אבל שלא בשעת הדחק אין

י (י) ישיבה שלשבעים ואחד - הסנהדרין הגדולה. מתחילין מן הצד - מתחילים לשמוע נימוקים מפי הדיינים הפחות חשובים, "שמא יסמכו השאר על דעתו [של הגדול] ולא יראו עצמן [ראויים] כדי לחלוק עליו, אלא [חייב ש]יאמר כל אחד דבר הנראה לו בדעתו" (סנהדרין יו, כמו בידינו נפשות). (יא) חמש טבילות - כחלק מעבודת היום. רק לזקן או לחולה היו מחממים את המים (עבודת יום הכיפורים ב, ב-ד). (יב) שכינה - התמדת השגחת ה' (מ"י א, כח), בירושלים ובמקדש (בית הבחירה וט). שנאמר: "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' אלהיכם מכל שבטיכם לשום את שמו שם, לשכנו תדרשו ובאת שמה". (יג) יש - מותר. מפני הדחק - כגון שיש חשש להתנכלות מצד השלטון.

מודיעין שהיא מעברת, אלא באדר הוא שאומרים 'שנה זו מעברת, וחדש הבא אינו ניסן אלא אדר שני'. אמרו לפני ראש השנה 'שנה זו שתכנס מעברת' - אינה מעברת באמירה זו.

יד הגיע יום שלשים באדר ולא עברו עדין השנה - אין מעברין אותה כלל, שאותו היום ראוי להיות ראש חדש ניסן, ומשיכנס ניסן ולא עברו, אינם יכולים לעבר; ואם עברו ביום שלשים שלאדר - הרי זו מעברת. באו עדים אחר שעברו והעידו על הירח - הרי אלו מקדשין את החדש ביום שלשים, ויהיה ראש חדש אדר שני. ואלו קדשוהו קדם שיעברו את השנה - שוב לא היו מעברין, שאין מעברין בניסן.

שנת רעבון ושנת שביעית

טו אין מעברין את השנה בשנת רעבון, שהכל רצים לבית הגרנות לאכל ולחיות, ואי אפשר להוסיף להם זמן לאסור החדש. ואין מעברין בשביעית, שיד הכל שולטת על הספיחין, ולא ימצאו לקרבן העמר ושתי הלחם. ורגילין היו לעבר בערב שביעית.

טז יראה לי שזה שאמרו חכמים: אין מעברין בשנת רעבון ובשביעית - שלא יעברו בהם מפני הצורך; אבל אם היתה השנה ראויה להתעבר מפני התקופה או מפני האביב ופרות האילן - מעברין לעולם בכל זמן.

ההודעה על העיבור

יז כשמעברין בית דין את השנה - כותבין אגרות לכל המקומות הרחוקים, ומודיעים אותם שעברו ומפני מה עברו, ועל לשון הנשיא נכתבות, ואומר להם 'הסכמתי אני וחברי והוספנו על שנה זו כך וכך'. רצו - תשעה ועשרים

(טו) שהכל רצים לבית הגרנות - כל הבריות מחפשים מזון. הגורן הוא מקום איסוף התבואה ודישתה. אסור החדש - אסור לאכול מן התבואה החדשה לפני הקרבת העומר בטי"ז בניסן (מאכלות אסורות יב). בשביעית - שנת השמיטה, שבה הצומח הפקר וללא בעלות. שיד הכל שולטת על הספיחין - ולכן יתכן שהחיטה החדשה לא תהא זמינה. ספיחין - ירקות ותבואה שצמחו בשביעית, שהם אסורים באכילה. ולא ימצאו - אף על פי שבשביעית שומרים על התבואה (שקלים דה), בשנה מעוברת צריך לשמור עליה חודש נוסף. עמר - קרבן מנחה העשו משעורים, שמביאים ביום ט"ז בניסן. שתי הלחם - מנחה מחיטה חדשה שהקריבו בחג השבועות (תמידין ומוספין ח). טז הצורך - צורך המקדש (לעיל הלכה ה). יז ועל לשון הנשיא נכתבות - שהרי העיבור תלוי בהסכמת הנשיא או

יום, רצו - שלשים יום; שחדש העבור - הרשות לבית דין להוסיפו מלא או חסר, לאנשים הרחוקים שמודיעין אותם; אבל הם - לפי הראיה הם עושים, אם מלא אם חסר.

פרק חמישי

החשבון ויום טוב שני

קביעת החודש על פי חשבון

א כל שאמרנו מקביעת ראש החדש על הראיה ועבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך - אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל, או בית דין הסמוכים שבארץ ישראל שנתנו להם הסנהדרין רשות; שכך נאמר למשה ואהרן: "החדש הזה לכם ראש חדשים" (שמות יב, ב), ומפי השמועה למדו איש מאיש ממה רבנו שכך הוא פרוש הדבר: עדות זו תהיה מסורה לכם, ולכל העומד אחריהן במקומן. אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל - אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום.

ב ודבר זה הלכה למשה מסיני הוא, שבזמן שיש סנהדרין קובעין על הראיה, ובזמן שאין שם סנהדרין קובעין על חשבון זה שאנו מחשבין בו היום, ואין נזקקין לראיה, אלא פעמים שיהיה יום שקובעין בו בחשבון זה הוא יום הראיה, או קודם לו ביום או אחריו ביום. וזה שיהיה אחר הראיה ביום - פלא הוא, ובארצות שהן למערב ארץ ישראל.

ג ומאמתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה? מסוף חכמי תלמוד, בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין

נוכחותו (לעיל הלכה ז). לפי הראיה הם עושים - ההודעה מראש על אורכו של חודש העיבור הייתה על פי חישוב, אך בפועל נקבע ראש חודש על פי ראיית הירח. א) מפי השמועה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת כיצד להבין פסוקי המקרא. סמוכים - שהוסמכו (קיבלו הסמכה) בארץ ישראל לדון מפי רבו הסמוך בשלשלת סמיכה המגיעה עד משה רבנו (סנהדרין ד). ב) הלכה למשה מסיני - מסורת איש מפי איש עד משה רבנו, ואין לה רמוז במקרא, ואי אפשר ללמדה באחת משלוש עשרה המידות שהתורה נדרשת בהן (הקדמה לפה"מ). למערב ארץ ישראל - בזמן שבישראל לילה, בארצות אלו עדין יום, והירח מספיק להתרחק יותר מן השמש, כך שבשעת השקיעה בהן השמש יכולה להאיר אותו מצדו. ג) מסוף חכמי תלמוד - שהרי "בית דין הגדול שלשבעים בטל מכמה שנים קודם חיבור התלמוד" (הקדמה למשנה תורה, כט).

קבוע. אבל בימי חכמי משנה, וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אבבי ורבא, על קביעת ארץ ישראל היו סומכין.

יום טוב שני

ד כשהיתה סנהדרין קימת והן קובעין על הראיה - היו בני ארץ ישראל וכל המקומות שמגיעין אליהן שלוחי תשרי עושין ימים טובים יום אחד בלבד, ושאר המקומות הרחוקות שאין שלוחי תשרי מגיעין אליהן היו עושין שני ימים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החדש.

ה בזמן הזה שאין שם סנהדרין, ובית דין שלארץ ישראל קובעין על חשבון זה, היה מן הדין שיהיו בכל המקומות עושין יום טוב אחד, אפלו המקומות הרחוקות שבחוזה לארץ, כמו בני ארץ ישראל, שהכל על חשבון אחד סומכין וקובעין. אבל תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם.

ו לפיכך כל מקום שלא היו שלוחי תשרי מגיעין אליו כשהיו השלוחין יוצאין, יעשו שני ימים ואפלו בזמן הזה, כמו שהיו עושין בזמן שבני ארץ ישראל קובעין על הראיה. ובני ארץ ישראל בזמן הזה עושין יום אחד כמנהגן, שמעולם לא עשו שני ימים. נמצא יום טוב שני שאנו עושין בגליות בזמן הזה - מדברי סופרים, שתקנו דבר זה.

ז יום טוב שלראש השנה - בזמן שהיו קובעין על הראיה, היו רב בני ארץ ישראל עושין אותו שני ימים טובים מספק, לפי שלא היו יודעין יום שקבעו בו בית דין את החדש, שאין השלוחין יוצאין ביום טוב.

ח ולא עוד, אלא אפלו בירושלם עצמה, שהוא מקום בית דין, פעמים רבות היו עושין יום טוב שלראש השנה שני ימים

(ו) כמנהגן - גם בארץ ישראל היה הדבר תלוי במנהג, על פי הגעת השליחים בפועל ולא ביכולתם להגיע (ק). מדברי סופרים - מדרבנן, מתקנת חכמים. (ז) עושין אותו שני ימים טובים מספק - כמותאר לעיל ג, ט. ח) שאם לא באו עדים כל יום שלשים - או שהגיעו לאחר זמן הראוי להקרבת התמיד של בין הערביים (ג, ו).

טובים; שאם לא באו עדים כל יום שלשים, נוהגין היו באותו היום שמצפין לעדים קדש ולמחר קדש. והואיל והיו עושין אותו שני ימים ואפלו בזמן הראיה, התקינו שיהיו עושין אפלו בני ארץ ישראל אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעין על החשבון. הנה למדת, שאפלו יום טוב שני שלראש השנה בזמן הזה מדברי סופרים.

קביעת מקומות ליום טוב שני

ט אין עשית יום אחד תלויה בקריבת המקום. כיצד? אם יהיה מקום בינו ובין ירושלם מהלך חמשה ימים או פחות, שבנדאי אפשר שיגיעו להם שלוחין - אין אומרין שאנשי מקום זה עושין יום טוב יום אחד, שמי יאמר לנו שהיו השלוחין יוצאין למקום זה? שמא לא היו השלוחין יוצאין למקום זה מפני שלא היו שם ישראל, ואחר שחזרו לקבע על החשבון ישבו שם ישראלים, שהן חביבין לעשות שני ימים, או מפני שהיה חרום בדרך, כדרך שהיה בין יהודה וגליל בימי חכמי משנה, או מפני שהיו הגויים מונעין את השלוחין לעבר ביניהם.

י ואלו היה הדבר תלוי בקריבת המקום, היו כל בני מצרים עושין יום אחד, שהרי אפשר שיגיעו להם שלוחי תשרי, שאין בין ירושלם ומצרים על דרך אשקלון אלא מהלך שמונה ימים או פחות; וכן רב סוריה. הא למדת שאין הדבר תלוי בהיות המקום קרוב.

יא נמצא עקר דבר זה על דרך זו כף הוא: כל מקום שיש בינו ובין ירושלם מהלך יתר על עשרה ימים גמורים - עושין שני ימים לעולם כמנהגם מקדם, שאין שלוחי כל תשרי ותשרי מגיעין אלא למקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה ימים או פחות. וכל מקום שבינו ובין ירושלם מהלך עשרה

ט) חרום - מצב ביטחוני מעורער. י) סוריה - "הארצות שכבש דוד חוץ לארץ כנען, כגון ארם נהרים [בין הפרת לבין החידקל] וארם צובה ואחלב וכיוצא בהן" (תרומות א, ג). יא) מהלך יתר על עשרה ימים - שהרי מראש השנה ועד חג הסוכות יש ארבעה עשר יום, ולא היו מהלכים לא בראש השנה (שהיה בזמנם רק יום אחד), לא ביום הכיפורים ולא בשתי השבתות שבין ראש השנה לסוכות, הרי כאן עשרה ימים.

ימים בְּשׁוּה או פָּחוֹת, שְׁאִפְשֵׁר שִׁיהִי שְׁלוּחִין מְגִיעִין אֵלָיו - רואים: אם אותו המקום מארץ ישראל שהיו בה ישראל בשעת הראיה בכבוש שני, כגון אושא ושפרעם ולד ויבנה ונב וטבריה וכיוצא בהן - עושין יום אחד בלבד; ואם אותו המקום מסוריה, כגון צור ודמשק ואשקלון וכיוצא בהן, או מחוצה לארץ, כגון מצרים ועמון ומואב וכיוצא בהן - עושין כמנהג אבותיהן שבידיהן: אם יום אחד - יום אחד; ואם שני ימים - שני ימים.

יב מקום שבינו ובין ירושלם עשרה או פחות מעשרה, והוא סוריה או חוצה לארץ, ואין להם מנהג, או שהיא עיר שנתחדשה במדבר ארץ ישראל, או מקום ששכנו בו ישראל עתה - עושין שני ימים, כמנהג רב העולם. וכל יום טוב שני - מדברי סופרים, ואפלו יום טוב שני שלראש השנה שהכל עושין אותו בזמן הזה.

תוקף החשבון

יג זה שאנו מחשבים בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו, ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני - לא בחשבון שלנו אנו קובעים, ולא עליו אנו סומכין, שאין מעברין שנים וקובעים חדשים בחוצה לארץ, ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם. וזה שאנו מחשבים - לגלות הדבר בלבד: כיון שאנו יודעים שעל חשבון זה הם סומכין, אנו מחשבים לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל אי זה יום הוא. ובקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב, לא מפני חשבון שאנו מחשבים.

בשעת הראיה - בשעה שהיו מקדשים את החודש לפי הראיה. בכבוש שני - בימי ביתבית שני. יב) מקום ששכנו בו ישראל עתה - שיישבו אותו בזמן מאוחר. יג) זה שאנו מחשבים בזמן הזה - לוח השנה העברי הקיים היום.

פֶּרֶק שְׁשִׁי

המולד

א בזמן שעושין על הראיה, היו מחשבים ויודעים שעה שיתקבץ בה הירח עם החמה בקדוק הרבה כדרך שהאצטגנינין עושין, כדי לידע אם יראה הירח או לא יראה. ותחלת אותו החשבון הוא החשבון שמחשבים בקרוב, ויודעים שעת קבוצם בלא דקדוק. ושעת קבוצם בלא דקדוק, אלא במהלכם האמצעי, הוא הנקרא 'מולד'. ועקרי החשבון

♦ פרק ו - הקדמה: על דרך ביאור הפרקים הבאים עד סוף הלכות קידוש החודש ראה הקדמתנו לספר זה (עמ' ז-ח).

♦ המולד האמיתי והמולד הממוצע - על מהלכי הירח והיראות, ראה לעיל א, ג. הזמן שהירח עובר דרך הקו הדמיוני בין כדור הארץ לבין השמש, המכונה 'התקבצות הירח עם החמה', כי זהו הזמן שבו שניהם נראים "צמודים" מבחינת הצופה מכדור הארץ. נקודת זמן זו היא נקודת השיא קטנות הירח, ומשם ואילך הוא מתחיל "לגדול" מבחינת הצופה. זמן זה נקרא גם "המולד האמיתי" (מולד - מלשון 'לידה', שאז הירח מתחיל להיגלות לעין הצופה). זמן מסוים לאחר מכן ניתן לראות את הירח החדש. מכאן מובן שהמעבר הזה מתרחש סמוך לתחילת החודש העברי, כשהיו מקדשים על פי הראיה. חישוב מועד ה"התקבצות" המדויק על פי מסלולו של הירח הוא משימה מתמטית מורכבת. משום כך הלוח שנתגבש על ידי חכמים קובע את ההתקבצות הממוצעת, שהיא פשוטה לחישוב בהשוואה להתקבצות האמתית, כיסוד לחישוב קביעות החודשים.

♦ הגדרת היום והלילה: היממה כוללת את הלילה והיום שלאחריו. לצורך החישובים האסטרונומיים והמינוח המשמש בהלכות אלו, קבענו את היממה כפרק זמן של עשרים וארבע שעות קבועות המחולקות לשני חצאים קבועים בני שתיים עשרה שעות כל אחד: הראשון נקרא 'לילה' והשני נקרא 'יום' (בשונה מן השימושים ההלכתיים במונח שעות זמניות, ראה למשל קריאת שמע א, ט-יא, שבהם משך היום ומשך הלילה משתנים במהלך השנה). לפיכך, "תחילת הלילה" הוא הזמן שבשעון הקבוע שלנו נקרא 6 בערב, שהוא זמן השקיעה הממוצעת בשנה, ו"תחילת היום" היא בשעה 6 בבוקר. לפיכך, "חצי הלילה" הוא בשעה 12 בלילה. "חצי היום" - הוא בשעה 12 בצהריים, לאחר שעברו 18 שעות מ"תחילת הלילה". "שלוש שעות מן היום" הוא בחלוף 15 שעות מ"תחילת הלילה" (12 שעות הלילה, ו-3 שעות מ"תחילת היום"). בהמרה מדויקת יותר לשעות הצפיייה בארץ ישראל בזמן הזה, יש לקחת בחשבון שהשעות הקבועות נקבעו לפי שעון קהיר שבמצרים, החל 21 דקות אחר שעון ירושלים. מתוך כך, הזמן האסטרונומי של "תחילת הלילה" חל בשעה 39: 17. וראוי להעיר שהמולד המצויץ בלוחות של ימינו ומוכרז ברוב בתי הכנסת, שעות הלילה נספרות משעה 6 בערב, וכמו כן נחשבים כל 18 חלקים כדקה אחת.

♦ סימונים מתמטיים - בסימון המתמטי שננקוט להלן בביאור, נסמן את היחידות הראשונות בגרש (י) והיחידות השניות בגרשיים (י'). בציון זמנים (להלן ו, ג), נסמן את הימים (י), את השעות (י') ואת החלקים (י'), כגון: 876°8'354 משמעו 354 ימים, 8 שעות ועוד 876 חלקים. בציון זוויות (להלן יא, ז), נסמן את המעלות (י'), את החלקים (י') ואת השניות (י').

א) היו מחשבים - בית הדין. שעה שיתקבץ בה הירח עם החמה - זמן "המולד האמיתי" הנזכר בהקדמת הפרק. בדקדוק הרבה - בדיוק רב. אצטגנינין - אסטרונומים, מחשבי מהלכי הכוכבים. אמצעי - ממוצע. מולד - משמעות המושג מולד כאן ולהלן היא "המולד הממוצע" או "הקבוצה הממוצעת".

שְׁמַחְשְׁבִין בְּזִמְנָא שְׁאִין שָׁם בֵּית דִּין שְׁיִקְבְּעוּ עַל הָרֵאָיָה, וְהוּא חֲשׁוֹן שְׁאָנוּ מַחְשְׁבִין הַיּוֹם, הוּא הַנִּקְרָא 'עֲבוּר'. וְאֵלוּ הֵן:

ב הַיּוֹם וְהַלֵּילָה - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת בְּכָל זְמַן, שְׁתֵּים עָשָׂר בְּיוֹם וּשְׁתֵּים עָשָׂר בַּלַּיְלָה. וְהַשְּׁעָה מַחֲלֶקֶת לְאַלְף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וְלָמָּה חֲלָקוּ הַשְּׁעָה לְמַנְיָן זֶה? לְפִי שְׁמַנְיָן זֶה - יֵשׁ בּוֹ חֲצֵי וּרְבִיעַ וּשְׁמִין וּשְׁלִישׁ וּשְׁתוֹת וּתְשִׁיעַ וְחֲמֵשׁ וְעֶשׂוֹר, וְהִרְבָּה חֲלָקִים יֵשׁ לְכָל אֵלוֹ הַשְּׁמוֹת.

ג מִשְׁתִּיקְבֵץ הֵיֶרַח וְהַחֲמָה לְפִי חֲשׁוֹן זֶה, עַד שְׁתִּיקְבְּצוּ פַעַם שְׁנֵיהֶם בְּמַהֲלָכָם הָאֲמֻצְעֵי - תְּשַׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּשְׁתֵּים עָשָׂר שָׁעוֹת מִיּוֹם שְׁלֹשִׁים מִתְחַלֵּת לַיְלוֹ, וּשְׁבַע מְאוֹת שְׁלֹשָׁה וּתְשִׁיעִים חֲלָקִים מִשְׁעַת שְׁלֹשׁ עָשָׂר. וְזֶה הוּא הַזְּמַן שֶׁבֵּין כָּל מוֹלָד וּמוֹלָד, וְזֶה הוּא חֲדָשָׁה שְׁלֵלֶבְנָה.

שנת הלבנה ושנת החמה

רישום מבאר להלכה ד - שנת לבנה		
חודשים	ימים-שעות-דקות	המכפלה
12	354°8'876"	(29°12'793")x12=
13	383°21'589"	(29°12'793")x13=

ד שְׁנָה שְׁלֵלֶבְנָה: אִם תְּהִיָה שְׁנִים עָשָׂר חֲדָשׁ

מְחֻדָּשִׁים אֵלוֹ - יְהִיָה כְּלָלָה שְׁלֹשׁ מְאוֹת וְאַרְבָּעָה וְחֲמֵשִׁים יוֹם וּשְׁמוֹנָה שָׁעוֹת וּשְׁמוֹנָה מְאוֹת וּשְׁשָׁה וּשְׁבַעִים חֲלָקִים; וְאִם תְּהִיָה מְעַבְרָת, וְתִהְיֶה הַשְּׁנָה שְׁלֹשָׁה עָשָׂר חֲדָשׁ - יְהִיָה כְּלָלָה שְׁלֹשׁ מְאוֹת שְׁלֹשָׁה וּשְׁמוֹנִים יוֹם וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וְחֲמֵשׁ מְאוֹת תְּשַׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים. וּשְׁנַת הַחֲמָה הִיא שְׁלֹשׁ מְאוֹת חֲמֵשָׁה וּשְׁשִׁים יוֹם וּשְׁשׁ שָׁעוֹת. נִמְצָא תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחֲמָה עַל שְׁנַת הַלְבָנָה עָשָׂרָה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וּמְאוֹתֵים וְאַרְבָּעָה חֲלָקִים.

ב) וְהַשְּׁעָה מַחֲלֶקֶת לְאַלְף וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים - בהמרה למידות של ימינו, כל דקה היא 18 חלקים, ונמצא שכל חלק הוא 3/4 שניות. לפי שְׁמַנְיָן זֶה יֵשׁ בּוֹ - ניתן לחלק אותו בלא שארית מספר רב של חלוקות. שְׁמִין - שְׁמִינִית. שְׁתוֹת - שִׁישִׁית. תְּשִׁיעַ - תְּשִׁיעִית. חֲמֵשׁ - חֲמִישִׁית. עֶשְׂוֹר - עֶשְׂרִית. ג) חֲדָשָׁה שְׁלֵלֶבְנָה - 29°12'793". בהמרה למידות של ימינו: 29 ימים, 12 שעות, 44 דקות ועוד 3/4 שניות (בחישוב המדויק של ימינו רק 2.9 שניות, סטייה של פחות מחצי שנייה מהמסורת המתועדת בתלמוד). ד) שְׁנַת הַחֲמָה - 365°6'0". בפרקים ט-י דיון הרמב"ם במספר זה וידייק בו יותר. השאיפה להתאים בין שנת החמה הפשוטה לשנת הלבנה (ההפרש הוא 10'21"204, כ-11 יום) גורמת לעיבור השנה, כלומר להוסיף עוד חודש לשנת הלבנה אחת לשלוש שנים בממוצע.

חישוב המולד על ידי השאריות

ה כְּשֶׁתְּשַׁלֵּיךְ יָמֵי חֲדָשׁ הַלְבָנָה שְׁבַעָה שְׁבַעָה, שָׁהֵם רִישוּם מְבַאֵר לַהֲלָכָה הַשְּׁבַעָה - יֵשׂאֵר יוֹם אֶחָד שְׁתֵּים עָשָׂרָה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מְאוֹת וּשְׁלֹשָׁה וּתְשִׁיעִים חֲלָקִים, סִימָן לָהֶם א' י"ב תשצ"ג, וְזוֹ הִיא שְׁאֲרִית חֲדָשׁ הַלְבָנָה. וְכֵן כְּשֶׁתְּשַׁלֵּיךְ יָמֵי שְׁנַת הַלְבָנָה שְׁבַעָה שְׁבַעָה: אִם שְׁנָה פְּשוּטָה הִיא - יֵשׂאֵר מְמַנָּה אַרְבָּעָה יָמִים וּשְׁמוֹנָה שָׁעוֹת וּשְׁמוֹנָה מְאוֹת וּשְׁשָׁה וּשְׁבַעִים חֲלָקִים, סִימָן לָהֶן ד' ח' תתע"ו, וְזוֹ הִיא שְׁאֲרִית שְׁנָה פְּשוּטָה; וְאִם שְׁנָה מְעַבְרָת הִיא - תְּהִיָה שְׁאֲרִיתָהּ חֲמֵשָׁה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וְחֲמֵשׁ מְאוֹת תְּשַׁעָה וּשְׁמוֹנִים חֲלָקִים, סִימָן לָהֶם ה' כ"א תקפ"ט.

ו כְּשִׁיְהִיָה עֲמָךְ יְדוּעַ מוֹלָד חֲדָשׁ מִן הַחֲדָשִׁים, וְתוֹסִיף עָלָיו א' י"ב תשצ"ג - יֵצֵא מוֹלָד חֲדָשׁ שְׁאֲחֲרָיו, וְתִדַּע בְּאֵי זֶה יוֹם מִיָּמֵי הַשְּׁבַעָה וּבְאֵי זֶה שָׁעָה וּבְכַמָּה חֶלֶק יְהִיָה. ז כִּיִּצְדַּךְ הָרִי שְׁהִיָה מוֹלָד נִסָּן בְּאַחַד בְּשַׁבַּת בְּחֲמֵשׁ שָׁעוֹת בְּיוֹם וּמְאוֹה וּשְׁבַעָה חֲלָקִים, סִימָן לָהֶם א' ה' ק"ז.

ז כְּשֶׁתְּוֹסִיף עָלָיו שְׁאֲרִית חֲדָשׁ לְבָנָה, וְהוּא א' י"ב תשצ"ג, יֵצֵא מוֹלָד אֵיךְ בְּלֵיל שְׁלִישִׁי, חֲמֵשׁ שָׁעוֹת בְּלֵילָה וּתְשַׁע מְאוֹת חֲלָקִים, סִימָן לָהֶם ג' ה' תת"ק. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה עַד סוֹף הָעוֹלָם, חֲדָשׁ אַחַר חֲדָשׁ.

ח וְכֵן כְּשִׁיְהִיָה עֲמָךְ יְדוּעַ מוֹלָד שְׁנָה זֶה, וְתוֹסִיף שְׁאֲרִיתָהּ עַל יָמֵי הַמוֹלָד, אִם פְּשוּטָה הִיא שְׁאֲרִית הַפְּשוּטָה, וְאִם מְעַבְרָת

ה) כְּשֶׁתְּשַׁלֵּיךְ וכו' - מטרתנו לדעת באיזה יום בשבוע חל ראש החודש הבא, לכן מספר השבועות השלם אינו תורם לדיעבה הנדרשת אלא דווקא שארית מימות השבוע. מכאן ואילך נתייחס בכל חישוב רק ליום בשבוע ולזמן המדויק באותו יום ונתעלם מכל שבוע שלם שחלף. לכן כשמחסרים מחודש הלבנה ארבעה שבועות, מכנה הרמב"ם את ההפרש בימות השבוע בין המולד הקודם למולד הבא: 'שְׁאֲרִית חֲדָשׁ הַלְבָנָה'. שְׁאֲרִית שְׁנָה פְּשוּטָה - ההפרש שבין מולד ראש השנה הקודם שהחל שנה שאינה מעוברת למולד ראש השנה הבא. ז) בְּשַׁבַּת - ביום ראשון בשבוע. בְּחֲמֵשׁ שָׁעוֹת בְּיוֹם - כלומר שעברו 12 שעות מן הלילה ועוד 5 שעות מן היום, כלומר 17 שעות.

שארית המעברת, יצא לך מולד שנה שלאחריה; וכן שנה אחר שנה, עד סוף העולם. והמולד הראשון שממנו תתחיל - הוא מולד שהיה בשנה ראשונה שליצירה, והוא היה בליל שני, חמש שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים, סימן להם ב' ה' ר"ד. וממנו היא התחלת החשבון.

בכל החשבונות האלו שתדע מהם המולד, כשתוסיף שארית עם שארית, כשיתקבץ מן החלקים אלף ושמונים - תשלים שעה אחת, ותוסיף אותה למנין השעות. וכשיתקבץ מן השעות ארבע ועשרים - תשלים יום, ותוסיף למנין הימים. וכשיתקבץ מן הימים יתר על שבעה - תשליך שבעה

מן המנין ותניח השאר. שאין אנו מחשבין לידע מנין הימים, אלא לידע באי זה יום מימי השבוע ובאי זה שעה ואי זה חלק יהיה המולד.

רישום מבאר להלכות י-יא. הישובי השאריות במחזור (השנים המעוברות מסומנות ברקע אפור).

השנה	היתרה	יתרה לאחר המצטברת
1	10'21"204°	
2	21'18"408°	
3	32'15"612°	3'2"899°
4	14'0"23°	
5	24'21"227°	
6	35'18"431°	6'5"718°
7	17'2"922°	
8	28'0"46°	(1'12"747°)
9	9'8"537°	
10	20'5"741°	
11	31'2"945°	1'14"152°
12	12'11"356°	
13	23'8"560°	
14	34'5"764°	4'16"1051°
15	15'14"175°	
16	26'11"379°	
17	37'8"583°	7'19"870°
18	18'16"1074°	
19	29'14"198°	0'1"485°

השנים המעוברות ומחזור השנים

י כל תשע עשרה שנה שיהיו מהן שבע שנים מעברות ושתיים עשרה פשוטות נקרא 'מחזור'. ולמה סמכנו על מנין זה? שבזמן שאתה מקבץ מנין ימי שתיים עשרה שנה פשוטות ושבע מעברות ושעותיהן וחלקיהן, ותשלים כל אלף ושמונים חלקים שעה, וכל ארבע ועשרים שעות יום, ותוסיף למנין הימים - תמצא

הכל תשע עשרה שנה משני החמה, שכל שנה מהן שלש מאות וחמשה וששים יום ושש שעות בשוה. ולא ישאר ממנין

(ח) והמולד הראשון שממנו תתחיל - חשבונות הלוח הקבוע נותנים את התוצאה הרצויה כשקובעים את מולד השנה הראשונה של העולם (החל בשנת היצירה) ב-2'5"204. "ומולד השנה - הוא מולד תשרי שלאותה השנה" (להלן הלכה יג).

ימי החמה בכל תשע עשרה שנה זו חוץ משעה אחת וארבע מאות ושמונים וחמשה חלקים, סימן להם א' תפ"ה.

יא נמצא במחזור שהוא כזה החדשים כלם חדשי הלכנה, והשנים - שני החמה. והשבע השנים המעברות שבכל מחזור ומחזור לפי חשבון זה, הן שנה שלישית מן המחזור, וששית, ושמינית, ושנת אחת עשרה, ושנת ארבע עשרה, ושנת שבע עשרה, ושנת תשע עשרה.

יב כשתקבץ שארית כל שנה משתיים עשרה שנה הפשוטות, שהיא ד' ח' תתע"ו, ושארית כל שנה משבע שנים המעברות, שהיא ה' כ"א תקפ"ט, ותשליך הכל שבעה שבעה - ישאר שני ימים ושש עשרה שעות וחמש מאות וחמשה ותשעים חלקים, סימן להם ב' י"ו תקצ"ה. וזה הוא שארית המחזור.

יג כשיהיה לך ידוע מולד תחלת מחזור, ותוסיף עליו ב' י"ו תקצ"ה - יצא לך מולד תחלת המחזור שאחריו; וכן מולד כל מחזור ומחזור, עד סוף העולם. וכבר אמרנו (לעיל, ח) שמולד תחלת המחזור הראשון היה ב' ה' ר"ד. ומולד השנה - הוא מולד תשרי שלאותה השנה.

יד ובדרך הזאת תדע מולד כל שנה שתמצא ומולד כל חדש שתמצא משנים שעברו או משנים שעתידים לבוא. כיצד? תקח שני יצירה שעברו וגמרו ותעשה אותם מחזורין שלתשע עשרה תשע עשרה, ותדע מנין המחזורין שעברו ומנין השנים שעברו ממחזור שעדין לא נשלם, ותקח לכל מחזור ומחזור ב' י"ו תקצ"ה, ולכל שנה פשוטה משני המחזור שלא נשלם ד' ח' תתע"ו, ולכל שנה מעברת ה' כ"א תקפ"ט, ותקבץ הכל, ותשלים החלקים שעות, ותשלים השעות ימים, והימים תשליכם שבעה שבעה; והנשאר מן הימים ומן השעות והחלקים - הוא מולד שנה הבאה שתמצא לידע מולדה.

טו מולד השנה שיצא בחשבון זה, הוא מולד ראש חדש

(יב) ההפרש בין המולד בראש מחזור אחד לבין המולד בראש המחזור הסמוך לו הוא: 2'16"595 = 7x(5'21"589) + 12x(4'8"876). שני יצירה - כל שנה עברית מזמן יצירת העולם.

תשרי. וכשתוסיף עליו א' י"ב תשצ"ג, יצא מולד מרחשון. וכשתוסיף על מולד מרחשון א' י"ב תשצ"ג, יצא מולד כסלו; וכן לכל חודש וחודש זה אחר זה, עד סוף העולם.

פָּרָק שְׁבִיעִי

קביעת יום ראש השנה

דחיית לא אדיו ראש

א אין קובעין לעולם ראש חודש תשרי לפי חשבון זה לא באחד בשבת ולא ברביעי בשבת ולא בערב שבת, סימן להם אד"ו. אלא כשיהיה מולד תשרי באחד משלשה ימים האלו – קובעין ראש החודש ביום שלאחריו. כיצד? הרי שהיה המולד באחד בשבת – קובעין ראש חודש תשרי יום שני; ואם יהיה המולד ברביעי – קובעין ראש חודש תשרי ביום שני; ואם יהיה המולד בששי – קובעין ראש חודש תשרי ביום שני.

דחיית מולד שלאחר חצות היום

ב וכן אם יהיה המולד בחצי היום או למעלה מחצי היום – קובעין ראש החודש ביום שלאחריו. כיצד? הרי שהיה המולד ביום השני שש שעות ביום או יתר על שש שעות – קובעין ראש חודש בשלישי; ואם יהיה המולד קדם חצי היום, אפלו בחלק אחד – קובעין ראש החודש באותו יום המולד עצמו; והוא שלא יהיה אותו היום מימי אד"ו.

ג כשיהיה המולד בחצות היום או אחר חצות וידחה ליום שלאחריו – אם יהיה היום שלאחריו מימי אד"ו, הרי זה נדחה לשלאחר אחריו, ויהיה ראש החודש קבוע בשלישי מיום המולד. כיצד? הרי שהיה המולד בשבת בחצות היום, סימן ז' י"ח – קובעין ראש החודש בשנה שמולדה כזה בשני בשבת. וכן אם היה המולד בשלישי בחצות או אחר חצות – קובעין ראש החודש בחמישי בשבת.

א) אין קובעין – סיבת הדחייה תובא בהלכה ז. לפי חשבון זה – הנקבע בזמן שאין בית דין שיקבע את החודשים על פי ראיית הירח. (ב) בחצי היום... – להגדרת הזמנים, ראה ההקדמה לביאור בפרק ו. חצי היום הוא שש שעות ביום, שהן י"ח שעות מתחילת הלילה. הסיבה לדחייה זו היא: כשהמולד חל לאחר חצי היום, הירח לא יראה בערב שלאחריו. (ג) בחצות היום... י"ח – חצות היום חל בשעה השישית ביום לאחר 12 שעות לילה.

דחיית ג' ט' ר"ד

ד מולד תשרי שיצא בחשבון זה בליל שלישי בתשע שעות בלילה ומאתים וארבעה חלקים משעה עשירית, סימנה ג' ט' ר"ד, או יתר על זה – אם היתה שנה פשוטה, דוחין את ראש החודש, ואין קובעין אותו בשלישי בשנה זו אלא בחמישי בשבת.

דחיית ב' ט"ו תקפ"ט

ה וכן אם יצא מולד תשרי ביום שני בשלש שעות ביום וחמש מאות ושמונים ותשעה חלקים משעה רביעית, סימנה ב' ט"ו תקפ"ט, או יתר על כן – אם היתה אותה השנה מוצאי המעברת, שהיתה השנה הסמוכה לה שעברה מעברת, אין קובעין ראש החודש בשני בשנה זו אלא בשלישי.

ו היה מולד השנה הפשוטה שאמרנו שתדחה לחמישי פחות חלק אחד, כגון שיצא סימנה ג' ט' ר"ג או פחות מזה – קובעין אותה בשלישי. וכן אם היה מולד מוצאי העבור פחות חלק, כגון שהיה סימנה ב' ט"ו תקפ"ח או פחות מזה – קובעין אותה בשני.

סיכום

21 נמצא דרך קביעת ראש חודש תשרי לפי חשבון זה כך הוא: תחשב ותרע המולד באי זה יום יהיה, ובכמה שעות מן היום או מן הלילה, ובכמה חלקים מן השעה. ויום המולד הוא יום הקביעה לעולם, אלא אם כן היה באחד בשבת או ברביעי או בערב שבת, או אם היה המולד בחצות היום או אחר חצות, או אם היה במאתים וארבעה חלקים משעה עשירית מליל שלישי או יתר על זה, והיתה שנה פשוטה, או שהיה המולד

ד) שתי ההלכות הבאות מתארות דחיות הנובעות משתי הדחיות הקודמות (לא אדיו ראש ומולד שלאחר חצות היום). עקרון הלכה ז: אם לא נדחה את ראש השנה, יתברר לאחר חישוב ארוך שנצטרך לדחות ביומיים את ראש השנה הבא, בגלל שתי הדחיות שהזכרנו לעיל, ויצא שהשנה הנוכחית היא בת 356 ימים, ואילו שנה פשוטה היא רק בת 355 ימים (ראה להלן ח.ו. ה) עקרון הלכה ז: אם לא נדחה את ראש השנה הזה, יתברר לאחר חישוב ארוך שראש השנה הקודמת נדחה ביומיים, בגלל שתי הדחיות שהזכרנו לעיל. נמצא שאורך השנה שעברה, המעוברת, הוא 382 ימים, בעוד ששנה מעוברת הוא לפחות 383 ימים. בשלוש שעות ביום – 12 שעות הלילה ועוד 3 שעות היום, שהן ט"ו שעות. (21) ויום המולד הוא יום הקביעה לעולם – יום המולד קובע מתי חל ראש השנה.

בַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְתִשְׁעָה וְשִׁמּוֹנִים חֻלְקִים מִשְׁעָה רְבִיעִית מִיּוֹם שְׁנֵי וְהִיתָה הַשָּׁנָה פְּשוּטָה שְׂאֵחַר הַמַּעֲבָרָת; שְׂאֵם יָאֲרַע אַחַד מֵאַרְבָּעָה דְּבָרִים הָאֵלוּ - אֵין קוֹבְעִין בְּיוֹם הַמּוֹלָד אֶלָּא בְּיוֹם שְׂלֹאֲחֲרֵיו אוֹ שְׂלֹאֲחַר אַחֲרָיו, כְּדִרְךְ שְׂבִאֲרָנוּ (לעיל, א-ה).

טעם הדחיות

ז ומפני מה אין קובעין בחשבון זה בימי אד"ו? לפי שהחשבון הזה הוא לקבוץ הירח והשמש בהלוכם האמצעי, לא במקומם האמתי, כמו שהודענו (לעיל ו, א). לפיכך עשו יום קביעה ויום דחיה, כדי לפגוע ביום הקבוץ האמתי. כיצד? בשלישי קובעין, ברביעי דוחין, בחמישי קובעין, בששי דוחין, בשבת קובעין, באחד בשבת דוחין, בשני קובעין.

ח ועקר שאר הארבע דחיות האלו הוא זה העקר שאמרנו (לעיל, ז), שהחשבון הזה במהלך אמצעי. וראיה לדבר, שהרי המולד יהיה בליל שלישי וידחה לחמישי, ופעמים רבות לא יראה ירח בליל חמישי, ולא עוד, אלא ולא בליל ששי; מפלל שלא נתקבצו השמש והירח קבוץ אמתי אלא בחמישי.

פָּרָק שְׁמִינִי

קביעת חודשי השנה

הקדמה וחלוקת החודשים הקבועים

א חֲדָשָׁה שְׁלֹלְבָנָה - תִּשְׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּמַחְצָה וְחֻלְקִים, כְּמוֹ שְׂבִאֲרָנוּ (לעיל ו, ג). וְאֵי אֶפְשָׁר לוֹמַר שְׂרֵאשׁ הַחֲדָשׁ יִהְיֶה בְּמִקְצֵת

בחודשים הסמוכים לתשרי (מתמוז ועד טבת) משך הזמן שהירח משלים בו הקפה אחת סביב כדור הארץ. במילים אחרות: משך הזמן שבין התקבצות אחת של הירח והשמש להתקבצות שנייה קטן מחישוב אורך החודש הממוצע. אם נתחשב רק במהלך הממוצע של הירח, ונקבע את ראש החודש על פי מהלך זה, נגלה כי בתחילת ראש חודש תשרי הירח יכול להופיע לקראת בוקר והדבר עלול לגרום לחוסר התאמה בין קביעת ראש חודש לבין זמן היראות הירח. לכן יש צורך לדחות את ראש החודש ולקחת נתונים נוספים בחישוב, כדי שלא לגרום שהירח הראשון ייראה מספר ימים לאחר תחילת החודש. ארבע הדחיות המתוארות כאן באות להתאים את תחילת החודש למופעי הירח. ח) זֶה הָעֶקֶר שְׂאֲמָרְנוּ - זו הסיבה העיקרית לדחיה. ויש עוד סיבות שנוכרו בתלמוד, כגון הרצון שלא יחול יום הושענא רבה בשבת או שלא יחול יום הכיפורים ביום שישי או ביום ראשון, אך סיבות אלו רק סעד לדברים (רי"ח), ויש בהם כדי להסביר למה מתחילים את סדר הדחיות ביום שלישי (י). בְּמַהֲלָךְ אֶמְצָעִי - בחישוב ממוצע.

א) בְּמִקְצֵת הַיּוֹם - בתוך היום, באמצע היום.

הַיּוֹם עַד שִׁיְהִיָּה מִקְצֵת הַיּוֹם מְחֻדָּשׁ שְׂעֵבֵר וּמִקְצָתוֹ מֵהֶבֱא, שְׂנֵאֲמַר: "עַד חֲדָשׁ יָמִים" (במדבר יא, כ) - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לְמָדוֹ שְׂיָמִים אֶתָּה מִחֻשָּׁב לַחֲדָשׁ, וְאֵי אֶתָּה מִחֻשָּׁב שְׂעוֹת.

ב לפיכך עושין חדשי הלבנה - מהם חדש חסר, תשעה ועשרים יום בלבד, ואף על פי שחדשה שללכנה יתר על זה בשעות, וחדש מלא משלשים יום, ואף על פי שחדשה שללכנה פחות מזה בשעות, כדי שלא לחשב בחדש שעות אלא ימים שלמים.

ג אלו היה חדשה שללכנה תשעה ועשרים ומחצה בלבד, היו כל השנים חדש מלא וחדש חסר, והיו ימי שנת הלכנה שלש מאות ארבעה וחמשים יום: ששה חדשים חסרים וששה מלאים. אבל מפני החלקים שיש בכל חדש וחדש יתר על חצי היום - יתקבץ מהם שעות וימים, עד שיהיו מקצת השנים חדשים חסרים יתר על המלאים, ובמקצת השנים חדשים מלאים יתר על החסרים.

ד יום שלשים - לעולם עושין אותו ראש חדש בחשבון זה: אם היה החדש שעבר חסר - יהיה יום שלשים ראש החדש הבא; ואם היה החדש שעבר מלא - יהיה יום שלשים ראש חדש, הואיל ומקצתו ראש חדש, ויהיה תשלום החדש המלא שעבר, ויהיה יום אחד ושלושים ראש החדש הבא, וממנו הוא המנין, והוא יום הקביעה. ולפיכך עושין ראשי חדשים בחשבון זה, חדש אחד יום אחד בלבד וחדש אחד שני ימים.

ה סדר החדשים המלאים והחסרים לפי חשבון זה כך הוא:

מִפִּי הַשְּׁמוּעָה - כפי ששמעו איש מפי רבו במסורת הבנת פסוקי המקרא. א) בְּלִבְד - כיוון שהחודש אינו 29 וחצי יום שלמים אלא בתוספת של 793 חלקים לחודש יש לחשב את אורכי החודשים באופן מורכב יותר. ד) יוֹם שְׁלֹשִׁים - כלומר, היום השלושים מתחילת החודש. הוֹאִיל וּמִקְצָתוֹ רֵאשׁ חֲדָשׁ - הואיל ומשך הזמן $29^{\circ}12'793''$ כלה באמצע היום. יוֹם שְׁלֹשִׁים רֵאשׁ חֲדָשׁ - כלומר שבזמן הקביעה על פי החשבון, כשראש החודש נמשך יומיים (לעניין תפילות ראש חודש וכדומה היום הראשון נחשב לחלק מן החודש שעבר. וּמִמֶּנּוּ הוּא הַמִּנְיָן - ראשון בחודש, שני בחודש וכו'. יוֹם הַקְּבִיעָה - יום תחילת החודש הבא, היום המתאים ליום קביעת המולד (לעיל ז, ו). בחודש חסר יום הקביעה הוא ראשון לחודש, ואילו בחודש שיש בו שני ימי ראש חודש, היום הראשון לחודש הוא יום הקביעה. אך בראש השנה, אף על פי שהוא נמשך בימינו יומיים, היום הראשון הוא יום הקביעה.

תשרי לעולם מלא, וחדש טבת לעולם חסר, ומטבת ואילך אחד מלא ואחד חסר על הסדר. כיצד? טבת חסר, שבט מלא, אדר חסר, ניסן מלא, איר חסר, סיון מלא, תמוז חסר, אב מלא, אלול חסר. ובשנה המעברת - אדר ראשון מלא ואדר שני חסר.

קביעת חודשי מרחשון וכסלו

ו נשארו שני החדשים, שהם מרחשון וכסלו, פעמים יהיו שניהם מלאים, ופעמים יהיו שניהם חסרים, ופעמים יהיה מרחשון חסר וכסלו מלא. ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו מלאים - היא שנקראו חדשיה שלמים; ושנה שיהיו בה שני חדשים אלו חסרים - נקראו חדשיה חסרין; ושנה שיהיה בה מרחשון חסר וכסלו מלא - נקראו חדשיה כסדרין.

ז דרך ידיעת השנה אם חדשיה שלמים או חסרים או כסדרין לפי חשבון זה, כך הוא: תדע תחלה יום שנקבע בו ראש השנה שתראה לידע סדור חדשיה, כמו שבארנו בפרק שביעי, ותדע יום שיקבע בו ראש השנה שלאחריה, ותחשב מנין הימים שביניהן, חוץ מיום הקביעה שלזו ושלזו: אם תמצא ביניהם שני ימים - יהיו חדשי השנה חסרים; ואם תמצא ביניהם שלשה ימים - יהיו כסדרים; ואם תמצא ביניהם ארבעה - יהיו שלמים.

ח במה דברים אמורים? בשהיתה השנה שתראה לידע סדור חדשיה פשוטה. אבל אם היתה מעברת: אם תמצא בין יום קביעתה ובין יום קביעת שנה שלאחריה ארבעה ימים - יהיו חדשי אותה השנה המעברת חסרים; ואם תמצא ביניהם חמשה ימים - יהיו כסדרים; ואם תמצא ביניהם ששה - יהיו שלמים.

ט כיצד? הרי שרצינו לידע סדור חדשי שנה זו, והיה ראש השנה בחמישי, והיא פשוטה, וראש השנה שלאחריה בשני בשבת, נמצא ביניהן שלשה ימים - ידענו ששנה זו חדשיה

ז) מנין הימים שביניהן - מניין על פי ימי השבוע. למשל, אם שנה מסוימת מתחילה ביום שני בשבוע, והשנה שלאחריה מתחילה ביום חמישי בשבוע, ההפרש הוא יומיים, שלישי ורביעי. ט) שלושה ימים - שישי, שבת וראשון.

כסדרים; ואלו היה ראש השנה שלאחריה בשלישי - היו חדשי שנה זו שלמים; ואלו היה ראש השנה בשנה זו בשבת ובשנה שלאחריה בשלישי בשבת - היו חדשי שנה זו חסרין. ועל דרך זו תחשב לשנה המעברת, כמו שבארנו (לעיל, n).

סימנים לחשבון

י יש שם סימנין שתסמך עליהם כדי שלא תטעה בחשבון סדור חדשי השנה, והם בנויין על עקרי זה החשבון והקביעות והדחיות שבארנו דרכם (פרקים ז-n), ואלו הם: כל שנה שיהיה ראש השנה בה בשלישי - תהיה לעולם כסדרם לפי חשבון זה, בין פשוטה בין מעברת. ואם יהיה ראש השנה בשבת או בשני - לא תהיה כסדרם לעולם, בין בפשוטה בין במעברת. ואם יהיה ראש השנה בחמישי: אם פשוטה היא - אי אפשר שיהיו חדשיה חסרים לפי חשבון זה; ואם מעברת היא - אי אפשר שיהיו חדשיה כסדרים לפי חשבון זה.

פרק תשיעי

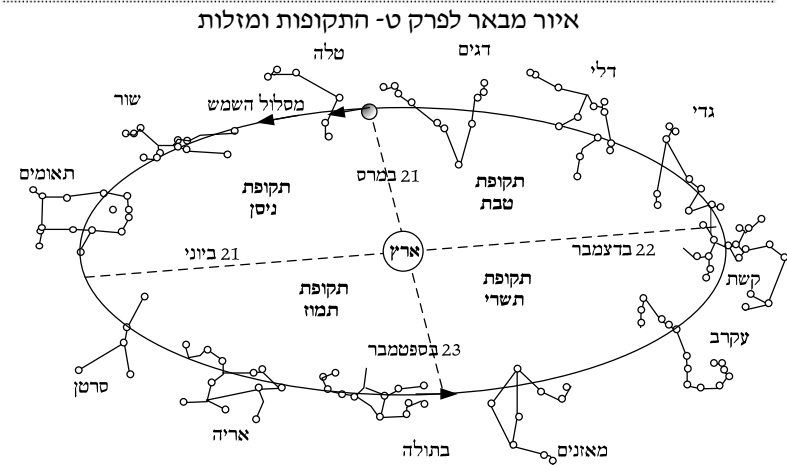
התקופה וחישוב שנת החמה

י) שתסמך עליהם וכו' - הכללים המובאים בהלכה זו ניתנים להסקה על פי בדיקת כל אפשרויות הקביעה של שתי שנים סמוכות.

◆ פרק ט - הקדמה: פרק זה והפרק הבא יעסקו בחישוב התקופות. חישוב זה משמש לעניין שתוקפו מן התורה: עיבור השנה הנעשה על ידי בית הדין הגדול, ולא לפי לוח השנה הקבוע (לעיל ד,ב; ועיין להלן י,ו), וכן להלכות דרבנן לעניין שאלת גשמים בחו"ל (תפילה ב,טז) ולעניין ברכת החמה (ברכות י,יח. ראה בסוף ביאור הפרק הבא).

◆ תקופות השנה - אורכם של היום והלילה משתנה במשך השנה. ניתן לראות בכל שנה ארבעה מופעים מרכזיים של אורך היום והלילה. נבחר כנקודת התחלה את הזמן שבו משך היום שווה למשך הלילה, ומאותו זמן מתחיל להתארך עד שמגיע לשיאו, ומאותו הזמן מתחיל להתקצר (אך עדיין הוא גדול ממשך הלילה) עד שמגיע שהוא שווה ללילה, ומאותו זמן מתחיל הלילה להתארך עד שמגיע לשיאו, ומאותה עת הלילה מתחיל להתקצר (אך עדיין הוא ארוך מן היום) עד שהוא שווה ליום. כך תמה שנה, וחזור חלילה. ארבע עתים אלו קובעות ארבע תקופות בשנה המקבילות לארבע עונות השנה. ראה טבלה בעמוד הבא. נושא גלגל המזלות מתואר להלן, בהקדמה לפרק יא. בשלב זה נאמר רק שאפשר לאפיין את מסלול השמש על פי קבוצת הכוכבים העוברת סמוך להם במשך השנה, הנקראים בשמות המזלות: טלה, סרטן וכו'. אם נניח שהשמש מסתובבת סביב כדור הארץ (נדון בהנחה זו בפרק יא), כשברקע כדור השמים הזרוע בכוכבים ניתן לזהות קבוצת כוכבים הנקראים בשמות המזלות שהשמש עוברת "דרכם". את מסלול השמש ניתן לחלק לתקופות. העונות נוצרות מפני שכדור הארץ נוטה על צדו (מנקודת מבט אחרת: מפני שמישור השמש נוטה בזווית של כ-23° ממישור סיבוב כדור הארץ). נבאר עניין זה להלן, בפרק יט.

טבלה מבארת - התקופות

תקופה	עונה	אורך היום והלילה	תחילת מזל
ניסן	אביב	מתחיל ביום השוויון, ומאז היום הולך ומתארך והלילה מתקצר.	טלה
תמוז	קיץ	מתחיל ביום הארוך בשנה, ומאז היום הולך ומתקצר והלילה מתארך.	סרטן
תשרי	סתיו	מתחיל ביום השוויון, ומאז הלילה הולך ומתארך והיום מתקצר.	מאזניים
טבת	חורף	מתחיל ביום הקצר בשנה, ומאז הלילה הולך ומתקצר והיום מתארך.	גדי

המחלוקת על אורך שנת החמה

א שנת החמה - יש מחכמי ישראל שהוא אומר שהיא שלש מאות חמשה ושמשים יום ורביע יום שהוא שש שעות, ויש מהם שהוא אומר שהוא פחות מרביע היום. וכן חכמי יון ופרס - יש ביניהם מחלוקת בדבר זה.

התקופות לשיטת יורביע היום

ב מי שהוא אומר שהיא 'ורביע היום', ישאר מכל מחזור שלתשע עשרה שנה שעה אחת וארבע מאות וחמשה ושמונים חלקים, כמו שאמרנו (לעיל ו, פ), ויהיה בין תקופה לתקופה אחד ותשעים יום ושבע שעות וחצי שעה. ומשתדע תקופה אחת

א) יש מחכמי ישראל - והיא שיטת שמואל. ויש מהם שהוא אומר - והיא שיטת רב אדא, ונבאר אותה בפרק הבא. שיטה זו מדויקת יותר. (ב) ישאר מכל מחזור - הסטייה בין מחזור של 19 שנות חמה (המחזור השמשי) לבין 19 שנות לבנה (המחזור הירחי), לאחר תיקוני השנים המעוברות, היא 0'1"485 (ראה ביאור ו, פ). ויהיה בין תקופה לתקופה - התקופות שוות באורכן, ולכן חלוקת השנה לארבע

באי זה יום ואי זו שעה היא - תתחיל למנות ממנה לתקופה השניה שאחריה, ומן השניה לשלישית, עד סוף העולם.

ג תקופת ניסן היא השעה והחלק שתכנס בו השמש לתחלת מזל טלה; ותקופת תמוז - היות השמש בראש מזל סרטן; ותקופת תשרי - היות השמש בראש מזל מאזניים; ותקופת טבת - היות השמש בראש מזל גדי. ותקופת ניסן היתה בשנה הראשונה שליצירה לפי חשבון זה קדם מולד ניסן בשבעה ימים ותשע שעות ושש מאות ושנים וארבעים חלקים, סימנה ז' ט' תרמ"ב.

חישוב התקופה: תאריך בחודש

ד דרך חשבון התקופה כך הוא: תדע תחלה כמה מחזורין שלמים משנת היצירה עד מחזור שתמצא. וקח לכל מחזור מהם שעה אחת ותפ"ה חלקים. וקבץ כל החלקים שעות, וכל השעות ימים, ותגרע מן הכל שבעה ימים ותשע שעות ושש מאות ושנים וארבעים חלקים, והשאר תוסיף אותו על מולד ניסן שלשנה ראשונה מן המחזור - יצא לה באי זה שעה ובכמה בחדש תהיה תקופת ניסן שלאותה השנה הראשונה באותו מחזור, וממנה תתחיל למנות אחד ותשעים יום ושבע שעות ומחצה לכל תקופה ותקופה.

ד² ואם תמצא לידע תקופת ניסן שלשנה זו, שהיא שנת כך וכך במחזור שאתה עומד בו - קח לכל המחזורין השלמים

תקופות היא: 917½ (= 917"540). סוף העולם - עד איזו שנה שתמצא. ג) תקופת ניסן - היא תקופת האביב, המתחילה בישראל ביום השוויון שבו אורך היום שווה לאורך הלילה (21 במרס), ומסתיימת כשהיום הוא הארוך ביותר בשנה והלילה הוא הקצר ביותר בשנה (21 ביוני). תקופה זו נקראת תקופת ניסן, משום שבדרך כלל היא מתחילה בחודש ניסן. ראה איור בעמוד הקודם. השעה והחלק - הזמן המדויק. לפי חשבון זה - חשבון תקופת שמואל. ד) עקרון הלכה זו: לדעת באיזה תאריך בחודש ניסן (המחושב לפי מולד הירח) תחול תקופת ניסן. בתחילה נחשב אותו על חודש ניסן הראשון במחזור. חישוב זה מצריך התאמה בין מחזור השנים השמשיות (שהרי התקופה מחושבת ביחס לשנת שמש) לבין מחזור השנים הירחיות (שהרי החודש מחושב על פי הירח). וקח לכל מחזור מהם 0'1"485 - היא הסטייה בין מחזור ירחי לבין מחזור שמשי (לעיל הלכה ב). ותגרע מן הכל וכו' - יש להפחית את הסטייה ההתחלתית שבין המולד לבין התקופה, שהיא 7'9"642 (סוף ההלכה הקודמת). והשאר תוסיף וכו' - כיוון שהמחזור הירחי ומחזור השמשי מתחילים בחודשי תשרי, יש להוסיף את ההפרש בין מולד חודש תשרי לבין מולד חודש ניסן. ד²) ואם תמצא לידע וכו' - עד כה נעשו החישובים על פי חודש ניסן הראשון במחזור, כעת יש להתאים אותם לחודש ניסן בשנה

שָׁעָה וְתַפְ"ה לְכָל מַחְזוֹר, וּלְכָל הַשָּׁנִים הַגְּמוּרוֹת שֶׁשָּׁלְמוּ מִן הַמַּחְזוֹר עֲשָׂרָה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת וּמֵאָתִים וְאַרְבָּעָה חֻלְקִים לְכָל שָׁנָה, וְקַבֵּץ הַכֹּל, וְתִגְרַע מִמֶּנּוּ שְׁבַע יָמִים וְתִשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מֵאוֹת שָׁנִים וְאַרְבָּעִים חֻלְקִים, וְהִשָּׂאָר תִּשְׁלִיכֶם חֲדָשִׁי לְבָנָה תִשָּׁעָה וְעֶשְׂרִים יוֹם וּשְׁתַּיִם עֲשָׂרָה שָׁעוֹת וּשְׁבַע מֵאוֹת שָׁלֹשׁ וְתִשָּׁעִים חֻלְקִים, וְהִנְשָׂאָר פָּחוֹת מִחֲדָשׁ לְבָנָה, תוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלַד נִיסָן שְׁלֹאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, וְתִדַּע זְמַן תְּקוּפַת נִיסָן שְׁלֹאוֹתָהּ הַשָּׁנָה, בְּכַמָּה יוֹם בְּחֲדָשׁ הַיּוֹם וּבְכַמָּה שָׁעָה.

ד³ תְּקוּפַת נִיסָן לְפִי חֲשֻׁבוֹן זֶה אֵינָה לְעוֹלָם אֲלֵא אוּ בַתְּחִלַּת הַלֵּילָה אוּ בַחֲצִי הַלֵּילָה אוּ בַתְּחִלַּת הַיּוֹם אוּ בַחֲצִי הַיּוֹם. וְתְקוּפַת תְּמוּזָה לְעוֹלָם אֵינָה אֲלֵא אוּ בְשִׁבְעַת שָׁעוֹת וּמַחְצָה אוּ בְשָׁעָה אַחַת וּמַחְצָה, בֵּין בְּיוֹם בֵּין בַּלֵּילָה. וְתְקוּפַת תִּשְׂרִי לְעוֹלָם אֵינָה אֲלֵא אוּ בַתִּשְׁעַת שָׁעוֹת אוּ בְשִׁלְשׁ שָׁעוֹת, בֵּין בְּיוֹם בֵּין בַּלֵּילָה. וְתְקוּפַת טַבַּת לְעוֹלָם אֵינָה אֲלֵא אוּ בַעֲשָׂר שָׁעוֹת וּמַחְצָה אוּ בְאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמַחְצָה, בֵּין בְּיוֹם בֵּין בַּלֵּילָה.

חישוב התקופה: יום בשבוע

ד⁴ אִם תִּרְצֶה לִידַע בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ וּבְאֵי זֶה שָׁעָה תִהְיֶה הַתְּקוּפָה - קַח שָׁנִים גְּמוּרִים שֶׁעָבְרוּ מִשְׁנַת הַיְצִירָה עַד שָׁנָה שֶׁתִּרְצֶה, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, וְהִנְשָׂאָר פָּחוֹת מִשְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים - קַח לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יוֹם אֶחָד וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְקַבֵּץ הַכֹּל וְהוֹסֵף עָלָיו שְׁלֹשָׁה, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁבַע שְׁבַע, וְהִנְשָׂאָר מִן הַיָּמִים וּמִן הַשָּׁעוֹת תִּתְחִיל לְמִנּוֹתָהּ מִתְּחִלַּת לַיִל אֶחָד בַּשַּׁבָּת, וְלֹאֲשֶׁר יִגִּיעַ הַחֲשֻׁבוֹן, בּוֹ תִהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן. וְלָמָּה מוֹסִיפִין שְׁלֹשָׁה? לְפִי שֶׁתְּקוּפַת רֵאשׁוֹנָה שְׁלֹשַׁת הַיְצִירָה הִי תִהְיֶה בַתְּחִלַּת לַיִל רְבִיעִי.

מסוימת במחזור. ולכל השנים הגמורות - 10°21'204", שהוא הפער בין שנת חמה לבין שנת לבנה (ד,ו). ותגרע ממנו - כאמור בהלכה הקודמת. והשאר תשליכם - השלכה זו נועדה להסיר מחשבון את חודשי העיבור שיש בשנים מעוברות (ראה הטבלה בביאור ו, ד). אִם תִּרְצֶה לִידַע - זו דרך שנייה למציאת יום התקופה. דרך זו נותנת את היום בשבוע ומנצלת את העובדה שבכל 28 שנות חמה על פי חשבון זה, יש מספר שבועות שלמים במדויק (365.25 ימים כפול 28 שנים הם 10227 יום, שהם 1461 שבועות); כך ניתן להתעלם מכל המחזוריים שהיו. והנשאר פחות משמונה ועשרים - הוא ממחזור שנות החמה הנוכחי. יום אחד ושש שעות - זו שארית השנה בהשמטת השבועות המלאים על פי חשבון זה (365.25 ימים הם 52 שבועות ועוד יום ורבע).

ה כִּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לִידַע תְּקוּפַת נִיסָן שְׁלֹשַׁת שָׁלְשִׁים וְתִשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לִיצִירָה: כְּשֶׁתְּשַׁלֵּךְ הַכֹּל שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים, תִּשָּׂאָר שָׁנָה אַחַת. תִּקַּח לָהּ יוֹם אֶחָד וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת, וְתוֹסִיף עָלָיו שְׁלֹשָׁה - נִמְצְאָה תְּקוּפַת נִיסָן בַּלֵּיל חֲמִישִׁי, שֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּלֵּילָה. וְכִשְׁתוֹסִיף עָלֶיהָ שְׁבַע שָׁעוֹת וּמַחְצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת תְּמוּזָה בְשָׁעָה וּמַחְצָה מִיּוֹם חֲמִישִׁי. וְכִשְׁתוֹסִיף עָלֶיהָ שְׁבַע שָׁעוֹת וּמַחְצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת תִּשְׂרִי בַתִּשְׁעַת שָׁעוֹת מִיּוֹם חֲמִישִׁי. וְכִשְׁתוֹסִיף עָלֶיהָ שְׁבַע שָׁעוֹת וּמַחְצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת טַבַּת בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת וּמַחְצָה מִלֵּיל שִׁשִּׁי. וְכִשְׁתוֹסִיף עָלֶיהָ שְׁבַע שָׁעוֹת וּמַחְצָה - תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן הַבָּאָה בַתְּחִלַּת יוֹם שִׁשִּׁי. וְעַל דְּרָךְ זֶה עַד סוּף הָעוֹלָם, תְּקוּפָה אַחַר תְּקוּפָה.

חישוב מקוצר: תאריך בחודש

ו אִם תִּרְצֶה לִידַע בְּכַמָּה יוֹם בְּחֲדָשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן שְׁלֹשָׁנָה זו - תִּדַּע תְּחִלָּה בְּאֵי זֶה יוֹם מִימֵי הַשָּׁבוּעַ תִּהְיֶה, וּבְאֵי זֶה יוֹם יִקְבַּע נִיסָן שְׁלֹשָׁנָה זו, וְכַמָּה שָׁנִים גְּמוּרִים עָבְרוּ מִן הַמַּחְזוֹר, וְתִקַּח לְכָל שָׁנָה אֶחָד עֶשְׂרִים יוֹם, וְתוֹסִיף עַל סְכוּם הַיָּמִים שְׁבַע יָמִים בְּזִמְנִים אֵלּוּ, וְהַשְׁלֵךְ הַכֹּל שְׁלֹשִׁים וְשָׁלְשִׁים, וְהִנְשָׂאָר פָּחוֹת מִשְׁלֹשִׁים, תִּתְחִיל לְמִנּוֹתוֹ מֵרֵאשִׁית חֲדָשׁ נִיסָן: אִם יִגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה - מוֹטָב; וְאִם לֹא - הוֹסֵף יוֹם אוּ שְׁנֵי יָמִים אוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים עַל הַמִּנּוּן, עַד שִׁיגִיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה. וְאִם תִּהְיֶה הַשָּׁנָה מְעַבְרָת - תִּתְחִיל לְמִנּוֹת מֵרֵאשִׁית חֲדָשׁ אֲדָר שְׁנִי. וְלְיוֹם שִׁיגִיעַ הַחֲשֻׁבוֹן, בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם מִן הַחֲדָשׁ תִּהְיֶה הַתְּקוּפָה.

ז כִּיצַד? הֲרֵי שֶׁרָצִינוּ לִידַע בְּכַמָּה בְּחֲדָשׁ תִּהְיֶה תְּקוּפַת נִיסָן

ו) אִם תִּרְצֶה לִידַע - חשבון זה נותן את היום בחודש בצורה מקוצרת על פי היום בשבוע מן השיטה הקודמת. בעזרת החשבון הזה ניתן למצוא את התאריך בדיוק של שלושה ימים. אחד עשר יום - הוא חישוב גס של ההפרש בין שנת החמה לבין שנת הלבנה. שְׁבַע יָמִים בְּזִמְנִים אֵלּוּ - התקופה הראשונה של שנת היצירה חלה 7 ימים לפני מולד ניסן (לעיל הלכה ג). חישוב הסטיות המצטברות בין התקופה לבין מולד ניסן עד זמנו של רבנו מגיע לכל הפחות לכדי 7 ימים. מובן שקירוב זה מתאים רק לשנים הסמוכות לחיי הרמב"ם, ואילו כיום צריך להוסיף מספר אחר של ימים. והשלך הכל שלששים שלשים - שהרי הצטברות של שלושים יום מחייבת להוסיף חודש עיבור. אִם יִגִּיעַ לְיוֹם הַתְּקוּפָה - כלומר, ליום בשבוע, שגילינו בדרך הקודמת. הוֹסֵף יוֹם וכו' - זוהי התאמה של הימים בשנים שכבר חלפו מן המחזור, אך עדיין לא קוּזְזוּ על ידי חודשי עיבור.

שְׁלֹשֶׁת שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע מְאוֹת, שֶׁהִיא שָׁנָה תְּשִׁיעִית מִמְּחֻזָּר ר"ס, מְצִינָנוּ רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִסָּן נִקְבַּע בֶּה בַּחֲמִישִׁי וְתִקּוּפַת נִסָּן בַּחֲמִישִׁי. וּלְפִי שֶׁהִיָּתָה שָׁנָה זוֹ תְּשִׁיעִית לְמַחְזוֹר, יִהְיוּ הַשָּׁנִים הַגְּמוּרוֹת שְׁמוֹנָה. כְּשֶׁתִּקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֵן אֶחָד עֶשֶׂר יוֹם, יִהְיוּ כָּל הַיָּמִים שְׁמוֹנָה וּשְׁמוֹנִים. תּוֹסִיף שְׁבַעָה – הָרִי הַכֹּל חֲמֵשֶׁה וְתֵשַׁעִים. תְּשַׁלֵּיךְ הַכֹּל שְׁלֹשִׁים שְׁלֹשִׁים – נִשְׁאָרוּ חֲמֵשֶׁה יָמִים. כְּשֶׁתִּתְחַלֵּל לְמִנּוֹת חֲמֵשֶׁה יָמִים מְרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִסָּן שֶׁהִיא בַּחֲמִישִׁי – יִגִּיעַ הַחֲשׁוֹבֹן לְיוֹם שְׁנִי. וְכִבֵּר יִדְעֵנוּ שְׁאִין הַתִּקּוּפָה בְּשָׁנִי בְּשֶׁבֶת אֲלֵא בַּחֲמִישִׁי, לְפִיכֶךָ תּוֹסִיף יוֹם אַחֵר יוֹם עַד שֶׁתִּגִּיעַ לְחֲמִישִׁי, שֶׁהוּא יוֹם הַתִּקּוּפָה. נִמְצְאָת תִּקּוּפַת נִסָּן בְּשָׁנָה זוֹ בְּיוֹם שְׁמִינִי מִחֹדֶשׁ נִסָּן. וְעַל הַדְּרָךְ הַזֶּה תַּעֲשֶׂה בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה.

ח זה שאמרנו (לעיל, ז) תוסיף יום אחר יום עד שתגיע ליום התקופה – לעולם לא תהיה צריך להוסיף אלא יום אחד או שנים או שלשה, ופלא גדול הוא שתהיה צריך להוסיף ארבעה. ואם מצאת שאתה צריך להוסיף יתר על זה – תדע שטעית בחשבון, ותחזור ותחשב בדקדוק.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי

חישוב אחר לשנת החמה

התקופות לשיטת יפחות מרביעי

א שְׁנַת הַחֲמָה, לְמִי שֶׁהוּא אוֹמֵר שֶׁהִיא פְּחוֹת מִרְבִּיעַ מִחֲכָמִי יִשְׂרָאֵל, אוֹמֵר שֶׁהִיא שְׁלֹשׁ מְאוֹת חֲמֵשֶׁה וְשָׁשִׁים יוֹם וְחֲמֵשׁ שָׁעוֹת וְתֵשַׁע מְאוֹת שְׁבַעָה וְתֵשַׁעִים חֲלָקִים וּשְׁמוֹנָה וָאַרְבָּעִים רְגַע. וְהַרְגַע – אֶחָד מִשְׁשֶׁה וְשְׁבַעִים בְּחֶלֶק. וּלְפִי חֲשׁוֹבֹן זֶה תִּהְיֶה תּוֹסֶפֶת שְׁנַת הַחֲמָה עַל שְׁנַת הַלְּבָנָה עֶשְׂרֵה יָמִים וְאַחַת וְעֶשְׂרִים שָׁעָה וּמֵאָה וְאַחַד וְעֶשְׂרִים חֲלָקִים וּשְׁמוֹנָה וָאַרְבָּעִים רְגַע, סִימָן לָהֶם י' כ"א קכ"א מ"ח. וְלֹא תִמְצָא תּוֹסֶפֶת בְּמַחְזוֹר

(ז) שְׁלֹשֶׁת שְׁלֹשִׁים וְתֵשַׁע מְאוֹת – שְׁנַת דִּיתִתְקִי"ל (שְׁנַת 1170 לְסִפְרָה). (ח) תִּדְעַ שְׁטַעֲיָת בַּחֲשׁוֹבֹן – הַדְּבָרִים אֲמֹרִים רַק בְּסִמּוּךְ לַחֲיֵי הַרְמַב"ם, כְּאֲמֹר לְעִיל.

(א) פֶּרֶק זֶה עוֹסֵק בְּחִיּוּב הַתִּקּוּפוֹת לְפִי שִׁיטַת רַב אֲדָא. לְפִי רַב אֲדָא, אוֹרֵךְ שְׁנַת חֲמָה הוּא בְּקִירוֹב מִסְפִּיק 365'5"997'48'. שְׁנַת הַחֲמָה שֶׁל רַב אֲדָא, הַמְצִיגָה קִירוֹב מִדּוּקָי יוֹתֵר לְמַצִּיאוֹת (וְרֵא הַסּוֹף הַפֶּרֶק), קִצְרָה מִשֶׁל שְׁמוּאֵל בֶּכ-5 דְּקוֹת ו-37 שְׁנוֹת. וְלֹא תִמְצָא תּוֹסֶפֶת – דְּבַר זֶה מֵאֲפֹשֶׁר לְהַתִּיחֵס לְכָל מַחְזוֹר לְבִנְהָ לְעַצְמוֹ

שְׁלֹשֶׁת עֶשְׂרֵה כָּלָל, אֲלֵא בְּכָל מַחְזוֹר מֵהֶם יִשְׁלְמוּ שְׁנֵי הַחֲמָה עִם שְׁנֵי הַלְּבָנָה הַפְּשוּטוֹת וְהַמְעַבְרוֹת.

ב בֵּין כָּל תִּקּוּפָה וְתִקּוּפָה לְפִי חֲשׁוֹבֹן זֶה, אֶחָד וְתֵשַׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וְחֲמֵשׁ מְאוֹת וְתֵשַׁעָה עֶשֶׂר חֲלָקִים וְאַחַד וְשְׁלֹשִׁים רְגַע, סִימָן לָהֶם צ"א ז' תְּקִי"ט ל"א. וְכִשְׁתַּדַּע תִּקּוּפָה מִן הַתִּקּוּפוֹת אֲמַתִּי הִיָּתָה – תַּחֲשַׁב מְאוֹתוֹ רְגַע מִנֵּין זֶה, וְתִדְעַ תִּקּוּפָה שְׁאֲחֲרֶיהָ עַל הַדְּרָךְ שְׁבֹאֲרָנוּ בְּתִקּוּפַת הַשָּׁנָה שֶׁהִיא רְבִיעַ (לְעִיל ט, ד).

ג תִּקּוּפַת נִסָּן לְפִי חֲשׁוֹבֹן זֶה הִיָּתָה בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה שְׁלִיצִירָה קִדָּם מוֹלֵד נִסָּן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מְאוֹת וְשָׁנִים וָאַרְבָּעִים חֲלָקִים, סִימָן לָהֶם ט' תרמ"ב. וְכֵן הִיא לְעוֹלָם בְּכָל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה שְׁלֹכָל מַחְזוֹר קִדָּם מוֹלֵד נִסָּן בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מְאוֹת וְשָׁנִים וָאַרְבָּעִים חֲלָקִים.

ד כְּשֶׁתַּדַּע תִּקּוּפַת נִסָּן שְׁלֹשָׁנָה רִאשׁוֹנָה מִן הַמַּחְזוֹר – תַּחֲשַׁב מִמְּנָה אֶחָד וְתֵשַׁעִים יוֹם וְשֶׁבַע שָׁעוֹת וְחֲמֵשׁ מְאוֹת וְתֵשַׁעָה עֶשֶׂר חֲלָקִים וְאַחַד וְשְׁלֹשִׁים רְגַע לְכָל תִּקּוּפָה וְתִקּוּפָה, עַד סוֹף הַמַּחְזוֹר.

ה אִם תִּרְצֶה לִידַע מַתִּי תִּהְיֶה תִּקּוּפַת נִסָּן לְפִי חֲשׁוֹבֹן זֶה, תִּדְעַ תַּחֲלָה שָׁנִים גְּמוּרוֹת שְׁעָבְרוּ מִן הַמַּחְזוֹר, וְתִקַּח לְכָל שָׁנָה מֵהֵן תּוֹסֶפֶתָה, וְהִיא י' כ"א קכ"א מ"ח, וְקִבֵּץ כָּל הַרְגָעִים חֲלָקִים, וְכָל הַחֲלָקִים שָׁעוֹת, וְכָל הַשָּׁעוֹת יָמִים, כְּדִרְךָ שֶׁתַּחֲשַׁב בְּמוֹלְדוֹת, וְתִגְרַע מִן הַכֹּל תֵּשַׁע שָׁעוֹת וְשֵׁשׁ מְאוֹת וְשָׁנִים וָאַרְבָּעִים חֲלָקִים, וְהַנִּשְׁאָר תְּשַׁלִּיכּוּ חֹדְשֵׁי לְבָנָה, וְהַנִּשְׁאָר, שְׁאִין בּוֹ חֹדֶשׁ לְבָנָה, תּוֹסִיף אוֹתוֹ עַל מוֹלֵד נִסָּן שְׁלֹאֹתָה שָׁנָה, וְכִרְגַע שִׁיגִיעַ בּוֹ הַמִּנֵּין – תִּהְיֶה תִּקּוּפַת נִסָּן שְׁלֹאֹתָה הַשָּׁנָה.

טיב הדיוק של שני החישובים

ו מְרֹאֲיִן לִי הַדְּבָרִים שֶׁעַל חֲשׁוֹבֹן תִּקּוּפָה זוֹ הִיוּ סוֹמְכִין לְעִנֵּין עִבּוֹר הַשָּׁנָה בְּעַת שְׁבִית דִּין הַגְּדוֹל מְצוּי, שֶׁהֵן מְעַבְרִים מִפְּנֵי

בלא צורך לחשב את השארית שנותרה מן המחזוריים הקודמים. (ג) מחזור - של 19 שנה. מולד ניסן - של אותו תחילת מחזור. (ה) תוספתה - תוספת שנת החמה על הלבנה לעיל הלכה א.

הזמן או מפני הצורך, לפי שחשבון זה הוא האמת יתר מן הראשון, והוא קרוב מדברים שנתבארו באצטגנינות יתר מן החשבון הראשון, שהיתה בו שנת החמה שלש מאות וחמשה וששים יום ורביע יום.

ז וחשבון שתי התקופות האלו שבארנו דרכם - הכל בקרוב הוא, ובמהלך השמש האמצעי, לא במקומה האמתי. אבל במקום השמש האמתי תהיה תקופת ניסן בזמנים אלו בכמו שני ימים קדם שתי התקופות שיוצאין בחשבון זה, בין בחשבון מי שמחשב רביע יום גמור בין למי שמחשב לפחות מרביע יום.

ז) הכל בקרוב הוא - קירובים מרשימים אלו, שנעשו על ידי חכמי האסטרונומיה בזמן חז"ל באמצעות כלי המדידה שעמדו לרשותם, מתגלים כעבור מאות שנים כמדויקים להפליא, למעט אי דיוקים קטנים המצטברים לשעות ולימים. ראוי לציין שלפי הידע המדעי כיום, השנה קצרה משיטתו של רב אדא בכ-6 דקות ו-38 שניות (חישובו המפליא של רבנו הרמב"ם לשנת החמה מבואר להלן, יב, א). ובמהלך השמש האמצעי - מסלול ממוצע של השמש.

◆ ◆ ◆ נספח: ברכת החמה ◆ ◆ ◆

כתב רבנו: הרואה את החמה ביום תקופת ניסן שלתחלת המחזור שלשמונה ועשרים, שהתקופה בתחלת ליל רביעי - פשרואה אותה ביום רביעי בבקר, מברך עושה בראשית. וכן פשתחזר הלבנה לתחלת מזל טלה בתחלת החדש, ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן פשיחזרו כל פוכב וכוךב מחמשת הכוכבים הנשארים לתחלת מזל טלה, ולא יהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום, וכן בכל עת שיראה מזל טלה עולה מקצה המזרח - על כל אחד מאלו, מברך עושה בראשית (ברכות יח). וביארנו: תקופת ניסן - "היא השעה והחלק שתיכנס בו השמש לתחילת מזל טלה [יום 21 במרס]... ויהיה היום והלילה שווין בכל הישוב" (קידוש החודש ט, ג; יט, ה). ביום רביעי - שנבראו בו המאורות. שלשמונה ועשרים - חישוב לא מדויק וכללי של מחזור השמש. מזל טלה - קבוצת הכוכבים הנראית בתקופה זו. חיבור מקומות הכוכבים בקווים דמיוניים יכול להיראות לצופה מן הארץ כצורת טלה. ולא תהיה נוטה לא לצפון ולא לדרום - שהירח מופיע בדיוק במערב. פשיחזרו כל פוכב וכוךב - שאר חמשת כוכבי הלכת שהיו ידועים בימי קדם - כוכב, נוגה, מאדים, צדק ושבתאי - כשחוזרים לתחילת מסלולם, כפי שהם נראים מכדור הארץ.

וכעת ניתן להרחיב: ברכת החמה נעשית פעם אחת במחזור של 28 שנים הבנוי על שיטת החישוב של שמואל (לעיל פרק ט), כיוון שאורכה של שנת חמה הוא 365 ימים ורבע יום. אחת לכל 28 שנים, השמש מגיעה ליום בשבוע ובתקופה ולמקום שהייתה בו בזמן בריאת העולם: המאורות נבראו ביום רביעי בתחילת הלילה, בתחילת תקופת ניסן. תחילת תקופת ניסן היא יום השוויון, היום שאורך הלילה והיום שווים בו (יום 21 במרס. בשנת תשס"ט חלה ברכת החמה ביום שמצוינת בו תחילת תקופת ניסן: יום י"ד בניסן שנת תשס"ט, 8 באפריל 2009, מתוך סטייה מצטברת של 18 ימים, עד לתיקונו בידי הסנהדרין, מהרה תקום). תקופת ניסן חלה בכל שנה יום ורבע מאוחר יותר מבשנה שקדמה לה (שהרי 52 שבועות בשנה הם רק 364 ימים). באופן כללי, כדי שתחול התקופה באותו יום מסוים, צריך להתמתן להשלמת כפולה של ארבע שנים (כדי להתגבר על הפער של רבע היום), וכפולה של שבע שנים (כדי להתגבר על הפער של היום, כדי לחזור לאותו יום בשבוע), כלומר 28 שנה.